

ERDÉLY NÉPEI.

AZ »ERDÉLY« NÉPRAJZI MELLÉKLETE.

AZ E. K. E. NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK ÉRTESÍTŐJE.

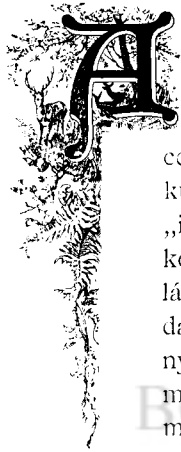
1901.

IV. ÉVFOLYAM I. SZÁM.

A „kő“ néhány közmondásunkban

s mint a magyar kuruzslószeretek egyike s a turk néptörzsek mondáiban s hagyományaiban előfordulta.

Írta: *Kuun Géza gr.*

A kő a különböző népek mythologiai perceptióiba elég gyakran fordul elő, sőt kultus tárgya is. A villámot a magyar „istennyilá“-nak is nevezi s nevezi „mennykő“-nek s ebben a főhatalom büntetését látja, mint a hogy a következő közmondásból kitetszik: „ha mennyit vétünk annyit mennyikövezne, a tágas égben egy mennykő se lenne.“¹⁾ Az ilyen büntető mennykő „haragos mennykő“-nek is mondatik, l. ö. h. v. a német *Donnerstein* népies elnevezést. A székelyek a „szöszmennykő“-ről is tudnak, p. o. „tüssön meg a szöszmennykő“, eredetileg igen valószínűleg a gyújtó mennykő ellentétben a száraz mennykővel. A hulló kövek (meteorok), mert a szemnek látóhatólag a közbeszédben csakis csillaghullásról van szó, közmondásainkban nem említetnek, különben ezekben a csillaghullásról is alig történik említés, mert a „csillag rugás“-t többé nem használják eredeti értelmében, l. Kresznerics szótárában. „A csallóközi néphit szerint (Fehér gy. 246: a csillag futása jelenti, hogy akkor lélek szabadul ki fogságából, minden embernek meg van ugyanis a maga csillaga, melyre ha ráismer, vagy eltalálja melyik, azonnal tüstént meghal.“²⁾ A sziklák a hegyek kultusának alkotó részei s ezek közmondásainkban az állandóság, erő kifejezői, de mert minden mulandó itt a földön, „idővel a szikla is megreped“, mint Dugonicsnál olvassuk.³⁾ A kő bár néma s el nem árulja magát, „csak halgat, mint az kő“ írja Decsi 32-dik adagiumában, rejtett erőknék s kincseknek lehet birtokában, így a tűzkő, melyből aczéllal szikrát pattintanak, l. „a tűzköves asszony“ kifejezést a „tűzről pattant“ értelmében. A nemes érczet magában foglaló kő olyat bír, a miről az ember nem tud s talán azért

mondja a magyar „tudja kő“, „tudja a kő, hol jár.“¹⁾ Ez a magyar közmondás „együtt fujják a követ“ vagy „egy követ fujnak“, vagy „egy követ fuj a szomszédjával“ (l. ö. h. v. Dugonicsnál: „követ más ellen ne fujj, mert megárt“) a közreműködés céljára nézt azt jelenti, a mit Dugonics „egy követ hengerítenek“ közmondással fejez ki.²⁾ A boszorkányokat képzeletük úgy (még pedig nemcsak a magyaroknál, hanem főleg a szláv népeknél), hogy időnként összegyűlnek egy-egy lapos kő körül és azt körülülve egyszerre fujják. Ezzel részint a közös szándékkal valahová vezetni célzott bajt indítják a kő tetejéről útnak vagy pedig valahonnan el akarván a bajt üzni, a fuvás által a kőre gyűjtik. A finneknél a bűbájlás alatt a bűbájos egy vízmosta kőre ül, a melyet „özön kő“-nek is mondanak (kalevala). E tudósítást Vikár Béla jeles ethnographusunk szíves közlésének köszönöm. „Kőhöz legyen mérve“ valószínűleg összefügg a fent leírt kővel, melyet a boszorkányok fujnak; ezen közmondás értelme a. m. „igézet ne fogja“, németül: „dreimahl unberufen.“

A magyar kuruzslószeretek közt ritkán van kőről szó, inkább csak növényi s állati gyógyszerek használatnak. Balló István „Régi paraszt házi orvosságok jegyzéke“ cz. érdekes cikkében a vérhas ellen a következő háziszert hozza fel: „az alabastromot porrá kell tenni és borban igya meg. A bort pedig annyira kell melegíteni, míg a hidsége (igy!) elvesz.“ Az udvarhelymegyei kuruzslószeretek közt előfordul az ólom, l. az „Ethnographia“ XII. évfolyama 1. füzetében. Ide tartozik némileg a „kigyókő“ is, mint a tudás köve. A kigyókő (lapis serpensinus) következő szólásokban fordul elő: 1. „Vélem, hogy ellenem kigyó követ forralnak“ (Lev. T. II. 42.) 2. „Mindniaian kegio köuet futtatoc“ (Mel.: Sám. 92.) 3. „És örlödvén kigyó-követ fújtak a luteristák (Pázm.: Lev. 1.)“³⁾ E közmondásokban „kigyókő“-nek mondatik a fent leírt kő.

Azon turk néptörzseknél, kikről Kazwîni arab nyelven írt Kosmographiájában szól, a kőről következő említés történik:

1. A *tagazguz*-oknál létezik a vérkő, s az olyan, hogy ha valamely emberre akasztják, pl. arra, kinek orra vére fut vagy másra, vére eláll.“⁴⁾

¹⁾ Dugonicsnál, l. Margalits Ede „Magyar Közmondások stb.“ 549. l.

²⁾ Ipolyi A. „Magyar Mythologia“ (Pest, 1854.), a 267. l.

³⁾ Margalics E. id. művében.

¹⁾ Dugonicsnál, l. Margalics id. m. 476. l.

²⁾ U. o. a 475. l.

³⁾ Magyar nyelvtörténeti szótár II. k. 388. l.

⁴⁾ Rpiezy János fordítása szerint, l. a „Turk nemzetségek“ cz. cikkét, megjelent az „Új Magyar Múzeum“ V. évfolyamában.

2. A *dsekel* nép tartományában van egy barnapiros kő, melynek hatásáról nem szól Kazwini.

3. A *khatján* földén van olyan kő, „mely a hideglázt megszünteti, de ezen hatását csak itt tartja meg. Birják a kütünő jóságú barnapiros követ, s rá lehet ismerni zöld ereiről.

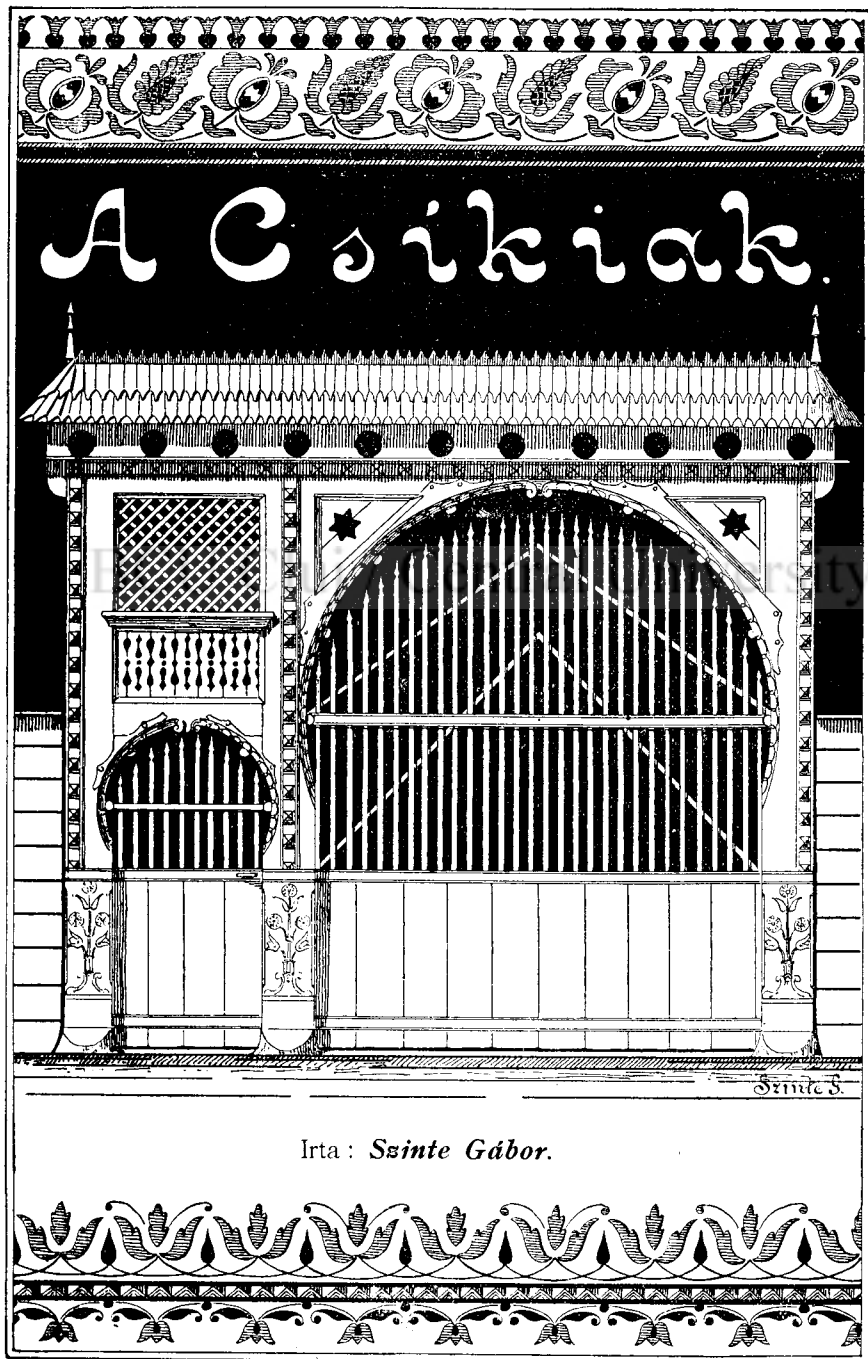
4. A *kharlik*-oknak van egy zöld kövük, melyet imádnak, és mikor folyamodnak hozzá. marhát vágnak le számára.

5. A *khirkhiz*-ek (kírgizek) földjén „van kőnek neme, melyet éjjel mécs gyanánt használnak, s azzal pótolják

a lámpák helyét“ (ilyen világító kőről a sémi népeknél is történik említés.)

6. A *kimak*-ok földjén van egy kő, „mely által esőt hullattnak, mikor tetszik“ (Gurdezinél is van szó egy ilyen kőről a ghuzzok birtokában, melyet már Japhet is birt).

7. A *behi* nép tartományában „van kő—, mely szem- betegség ellen használ, más megint lépbajellen jó. Nálók jeles a barnapiros kő. Mind erről, t. i. turk tartományokról törzsekről Maszar Mohalhil fia tudósít, mert ő utas volt és valamennyijöket látta.“

Irta : *Szinte Gábor.*

Felső rész : Székely varrottas. Középső rész : Csiki székely kapu. Alsó rész : Metszett díszítések.

Volt idő, mikor a csikiak külön országot alkottak, ők maguk nevezték el: úgy hívták, hogy *Csikország*. Nyelvjárásuk, szokásaik, zárt hazájuk megkülönböztették az alföldiektől; *Alföld* alatt Háromszéket és a Barcaságot kell értenünk. Ide jártak dolgozni, s mint erős munkás nép, egyttal nagy ehető (nagy étű) keresett

és rettegett volt az alföldiek előtt. Bizonyos munka rájuk várt, mint a kaszálás és cséplés, melyben valódi mesterek voltak. Úgy meghúzni a kaszát és csépet, mint a csiki székely, senki sem tudta. Juliusban már nagy rajok lepték el az országút mentét, jöttek a csikiak kaszával és a tarka tarisznyával. Az előbbivel pénzt kerestek, 30--40 krt naponta, az utóbbiból éltek, míg munkát kaphattak. Egész Háromszék és a Hétfalu rétjeit, havasait ők kaszálták le, aztán mentek haza; augusztusban otthon dolgoztak, kiki a maga földjén, de már szeptemberben újra megjelentek a cséppel, vágó gereblyével és felező seprűvel. Ott maradtak egész télen, sőt még tavaszig is. Akkor megjelent a kis szekér, fakó kerekekkel, tüzes kis lovakkal, s vitte haza a keresetet, 20—30 véka gabonát, búzát, rozsot, a mi otthon nem termett s így jól fogott. Zabot nem vittek haza, mert az otthon is elég volt.

És ez így tartott ős időktől máig, minden markos legény, csak úgy tarthatta fenn házi becsületét, ha megfordult évenként kétszer az Alföldön, kaszával és cséppel. Majd aztán megházasodhatott, kapott leányt a faluban, mert bizonyította, hogy keresni tud. Még házas éveiben is felkereste azokat a jó helyeket, melyeken legény korában jó ételt kapott s gazdag keresettel tért haza. De leányt mindig otthon vett, sohasem az Alföldről. A csiki leány neki jobban megfelelt, a maga *tenyeres, talpas* voltával jobban illett hozzá. Meg aztán az alföldi lány sem kívánczozott Csikba.

Lovas nép volt mindig. Nagyra becsülte az ő kis lovát, mely gyorsan járt, nem betegedett meg soha és kevéssel beérte. A mellett okos volt, hamar jóllakott a sáncz-marton, s a terhet éjjel-nappal húzta. Fenyő-

gerendát, szarufát, léczet, deszkát, zszindelyt a csiki ember szállított az Alföldnek olcsón és mindig elegendő bőségben. Soha sem kellett ezt megrendelni, mindig volt a piacon, házhoz szállította, kivitte messze falukra is ingyen, csak megvegyék. Télen-nyáron folyt a szekér a csík-brassói úton. Idillben sem volt hiány, a hol az este érte, megtelepedtek az útszélen, valamely szél aljban; lobogott a tűz, főzték a puliszkát, pirított szalonna vagy hagymatokány mellé. Útszéli fogadóba csak ritkán tértek be, hogy ne költsenek, meg a hosszú szekérral nehéz is volt a betérés.

Másik raja a csikiaknak a borvizes (savanyúvizes) szekérral vándorolt. Lépten-nyomon találkozol velük, falukon, városokban egész Erdélyben, ki N.-Váradig és le Aradig. Még a vasutal is konkurál a borvizes. De ez nem mindig csiki, van köztük maros-tordamegyei és udvarhelymegyei is. Ilyen iskolázott utasa nincs az egész világnak. Kevés felszerelés, semmi czók-mók, csak a tarka tarisznya és borvizes láda. Ezt maguk készítik, két emeletből áll és az egész szekeret elfoglalja. Van benne 300 üveg, ma már literes, tele borvízzel. 14 napi járó föld alatt egy sem törik el, pedig a kemény kövezett úton ugyancsak zakatol a szekér. Cserébe adja üvegeit, s így ládája mindig tele van üvegekkel, szállítmánya tehát mindig féltős. Imádsággal indul meg hazulról és hálaadással tér haza. Ő csak az Isten segítségét kéri, a többit elvégzi maga, meg a lovai. Kérdjed a borvizes székelyt, hogy: „hát meddig utazik kelmed, atyafi?” Mire ő ezt feleli: „ha Isten megsegít, Segesvárig s ha nem, — tovább.” Eből nehogy azt higyjük, hogy ő az isteni segelmet figurázza ki, hanem éppen arra hivatkozik; mert ha eladhatja borvizét Segesváron Isten segedelmével, úgy nem megy tovább; de ha erre nem segíti őt az Isten, úgy tovább is elmegy.

Milyen lehet az ilyen népnek hazája, házi tűzhelye, családja, boldogsága, mindig vágytam tudni. S ime megtudtam, hosszabb időt töltvén köztük. Persze nem úgy utaztam, mint a legtöbb turista, vasuton, hanem gyalog, borvizes szekeren, vagy székely szekeren. Hogy lássam életmódjukat, halljam jóízű beszélgetésüket, üde észjárásukat. Hozzá férkőztem szívükhöz, hogy megnyissam ajkukat az őszinte szóra. Mert a

székely ember így gondolkodik: „megmondom én instálom az igazságot; de nem egyszerűbe!” (nem azonnal). Betérek házukba, hadd lássam házuk tájkát, munka közben ellessem ügyességüket, előszedetem készítményeiket. Mert itt az asszonyok jöllehet egész éven át végzik a gazdasági teendőket is, világjáró férjeiket helyettesítvén az időszakai munkákban, — még szövással, fonással, himzéssel, varrással is foglalkoznak. A cifra vetett ágyat maguk szerelik fel, szép himzett párnacsupokkal, csipkés lepedővel és színes takaróval. A kendertermelés még Csikban megmaradt s a fehérneműt, házivásznat maguk állítják elő lenből és kenderből az első magtermeléstől az utolsó fehérítésig. Munka az eleme a székelynek a korai gyermekkortól, a késő vénségig. *Vedd el ezektől a munkát és elzüllött a nép. Ellenben addj nekik jövedelmező munkát s felvirul egytől-egyig.*

A székely szereti családját, rajong hazájáért és ragaszkodik szülőtte földjéhez utolsó lehelletéig. Csáládi élete idillikus, önfeláldozó, mezei munkája serény, takaros; *háziipara fejlett* és igen sok tekintetben megkapó.

És éppen erről akarok egyet-mást elmondani, úgy a mint azt láttam, nem szépítve, nem historizálva, nem tudományoskodva, hanem a maga egyszerű valóságában. Sokszor a szó erre nem elég, hát a legtöbbet megörökíttem rajzban, festményben s csak úgy ötlet-szerűen olvasóim elé tárom azokat. Mert a székelységnek külön eredeti faji jellemvonása már szünőben van, munkájának termékei szétfoszlóban vannak, s ha nem sietünk megmenteni belőlök azt, a mi becses, eltűnnek nyomtalanul a rohamosan terjedő civilizáció árjában. Nemzetközi jelleget ölt náluk is a viselet, a háztartás és ama külső forma, mely eddig alkotásaikban a tiszta *székely* jelleget megőrizte. A mai nemzedék már nem ismeri apáik alkotásainak becsét, nem tudja (más irányba terelt foglalkozása, világnézelete miatt) utánozni, de nem is akarja apáik, vagy anyáik művészetét tovább fejleszteni vagy megtartani: s így azok elenyésznek, mint rövid időre termett virágai a nyári évszaknak a nélkül, hogy gyümölcsöt hoznának. Más nemzetek kiásták a sirből is a jeles műalkotásokat, mi pedig hagyjuk veszni még azt is, a mi nekünk van.

TÁRGZA.

Csángó népdalok.*)

Közli: **Mailand Oszkár.**

I.

Édes anyám felneveltél engemet,
Még sem tudod, mi nyomja a szívemet,
Hát ha tudnád, mert ha tudnád
Mi nyomja a szívemet:
Éjjel nappal, éjjel nappal
Sirathatnál engemet.

II.

Az én rózsám ablakjába
Rózsa termett itt magába,
Akkorára nőtt az ága,
Bort ittam az árnyékába.

*) E népdalokat a Déván lakó csángó-magyarok ajkáról jegyeztem fel. 1890-ben, márczius havában telepedett le 51 család csángó a Déva határában fekvő nagy terjedelmű kincstári birtokra. Andrásfalviak mind s nagyrészt román. katolikusok. A családok száma azóta, egyes később szállingózva bejött családokkal, 60-ra szaporodott.

Bort ittam én, boros vagyok,
Hazamennék, de nem tudok;
A ki tudja, mért nem mondja:
Merre van az országútja.

III.

Kertem alatt arassák a zabot,
Udvaromra rakják az asztagot,
Asztagomra rászállott egy fecske,
Szeret engem egy piros menyecske.

IV.

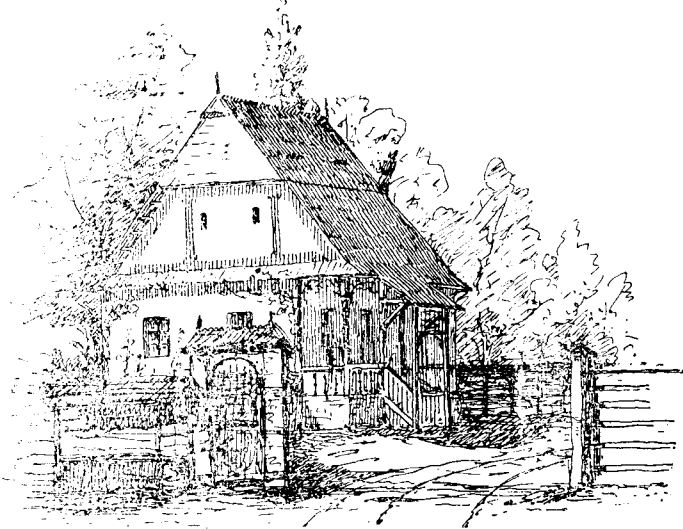
Sárga dinya, görög dinya, hajastul
Haragszik rám a vénasszony lányostul,
Ha haragszik, haragudjék magára,
Vesse magát a zavaros Csernába.

Sárga dinya, görög dinya, csipkefa
Édes rózsám a gyűrűmet add vissza,
Itt a tied, add vissza az enyémet
Nyerjem vissza ismét legényiségemet.

V.

Az ökör a földet nem magának szántja,
Édesanya lányát nem magának tartsa,
Szépen felnöveli, szárnyára ereszti,
Csak távulról nézi, hogy más üti veri.

Nincs szebb, mint a természet, ha ölelkezik az ember alkotásaival. Egy szabadon fejlődött fűzfa árnyékában zúgó malom ezt juttatja eszünkbe; a vadszőlővel befutott házfedél az ember művét a természet munkájával hozza összhangba. A széhely ház soha sem válik annyira külön a természet művétől, hogy a nélkül is értéke lehessen. Így azt csak a maga helyén, a falu, az erdő, a patak keretében élvezhetjük igazán; ha leszakítjuk a maga helyéről s elvisszük kiállításba, megrajzoljuk albumlapokra, nem mutat semmit s szinte

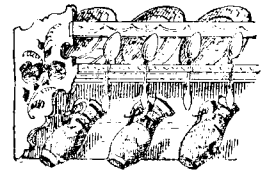
SZÉKELY HÁZ CS.-SZENT-MÁRTONBÓL. Szinte G. rajz.

bámuljuk a csalódást, melybe magunkat ejtettük. Azért talán csekélységek, talán kicsinyes dolgok, miket itt bemutatok; de mondhatom, hogy mindenik a maga keretében bármelyikünket műélvezetben részesített volna.

A természet báját még a fénykép sem képes visszaadni, a műalkotást pedig, mit az egyszerű nép a maga gyönyörűségére teremtett és beleillesztett a teremtő munkái közé, hogyan adhatnák vissza? Hisz gyarlók a mi eszközeink az írásban és nyomtatásban egyaránt. De a halvány képek talán buzdításul lesznek sokaknak, hogy nézzék meg a valóságot is.

Háromszékmegye már régen levedlette eredeti székely nemzeti jellegét; a házak, a kapu, az udvar, a háztartás, mind megváltozott; el innen fel Csíkba, hol még nem öltözött át az ősi típus nemzetközi ruhába. Ilyefalván, Sepsi-Szt.-Györgyön még áll az ősi templomkerítés, még a változatos toronyfedél megtartotta az ősi rovátkos díszítményt, néhány temetőben még hirdetik az elkorhadt *kopia* fák ezen idő kedvelt díszítését, a tulipánt, a csillag, a nap, a hold stilizált alakjait, de a tulipántos ládák, kasztenek, kanapék, virágok, almáriumok, pohárszékek, a bokájós kendőszegek, varrottas ágynemük eltűntek a lakásból, vedlett furniros butorzat foglalja ma el a széles szobákat. A meszelt fal még megvan, de a tarka, hímzett kendő mintegy körülfutó frix, a tálos nem hozza összhangba a falat és butorzatot, anyáink századokon át kipróbált ízlését kiforgatta az idegenből importált gyári munka. Ott, hol a kézimunka csak úgy gomba módon termett, ma a rideg gyári munka üli diadalát. Szomorú, hogy a vagyonos Háromszék már a XIX-ik század elején megkezdette vedlését, a varrottas ládába bujt a modern jövevény elől az úri osztály szégyelte a házi szőttes viselését; megváltozott minden, a ház, a ruházat, a butor egyaránt,

BOKÁJÓS KENDŐSZEG ÉS KANÁLTARTÓ.

Szinte G. rajza.

Nem így az egyszerű, a jóval szegényebb *Csíkban*. Itt még a ház fából épül, kontyos tetővel, tornáczczal és ereszzsel. A galambbúgos kapu messziről hívogat a kicsiny házba, melynek minden zuga eredeti székely munka. Belépünk a kapun s élénk tárul az élet. A székely mindazt életnek nevezi, a mi a kapun belől van; az udvar, a kis kert, a ház, a sütő, az árnyékalja (szekérszín), az istálló, a csűrös kert, a csűr és nagy kert minden lakójával, természetével az élet. „De szép élet!“ „Milyen tiszta élet!“ Így kiált fel a székely, ha a kapun belép, messze idegenbe is. Ha megbámulja a másét, annyival inkább szereti a magáét. Üres óráiban ezt tisztogatja, csinosítja, a maga ízlése szerint alakítja. A férfiaké a külső élet, a nőké a belső élet, a ház. Soha sem mondja: „szoba“, ez neki idegen szó,

VI.

Fekete városból, fehér torony látszik,
Az én kedves rózsám más ölébe' játszik.
Akarom nem bánom, de mégis sajnálom,
Hogy az én édesem más ölében látom.

VII.

Szomoru ficzfának lehajlott az ága,
Arra reászállott harminczhárom páva,
Ki kékbe, ki zöldbe, ki tiszta fehérbe,
Csak az én édesem tiszta feketébe.

VIII.

Az én édesemért
Nagyot cselekszeném:
Tengerből a vizet
Kanállal kimerném,
Tenger fenckéről,
Apró gyöngyöt szednék,
Kedvesem nyakára
Egy gyöngyfüzért fonnék.

IX.

Leszállott a páva vármegye kútjára,
Meríti a vizet a rabok számára;
Rab vagy rózsám, rab vagy,
Én is beteg vagyok;
Ha te megszabadulsz
Én is meggyógyulok.

XVIII.

Pillér András bő gatyája
Sárirom.
Megakadt a kapulábba
Sárirom.
Nem, a kapuláb fogta meg
Sárirom.
Beles Mari ragadta meg
Sárirom.

XIX.

Rózsám minek varrod a gyöles inget?
Ha katonának visznek engemet,
Ha meghalok jó lesz sebeimbe
Ha meghalok eltemetnek benne.

XX.

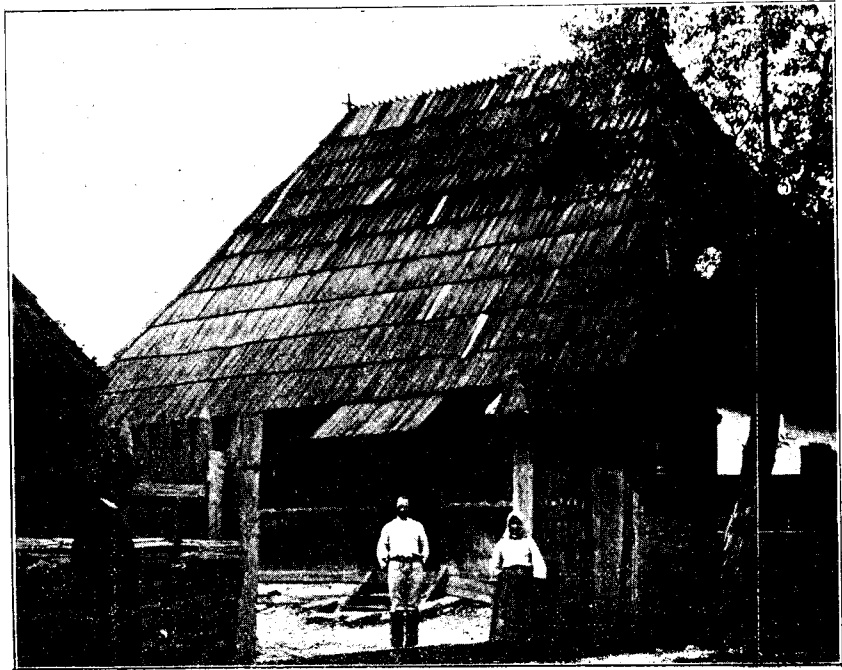
Édes rózsám vigy el veled,
Hogy el ne maradjak tőled,
Mert ha tőled elmaradok
Holtomiglan gyászban járok.

Édes rózsám elvinnélek,
Mint két szememet úgy féltlek
Árvizekben borulástól,
Nagy hőségben árnyadástul.

mindig csak ház. A nagy ház, a kicsi ház, az oldal ház, a hátulsó ház, az első ház. Ehez járul még a kamara, az eresz, a tornácz.

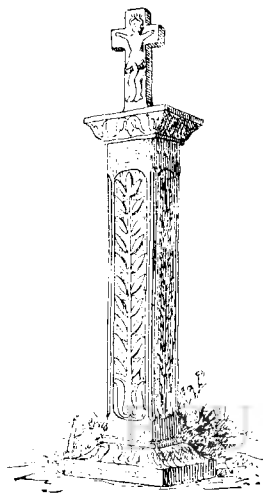
Olyan egyszerű a székely ház, hogy csak rá kell nézni s már kívülről tudjuk belső beosztását is. Ez a tiszta, egyszerű fejlődés, hogy mindjárt a külső tagoltság elárulja a belső szerkezetet. A szegény székelynek csak a szobája van s ez: a ház, mely a legszűkebb igényeknek megfelel, de soha sem hiányzik mellőle az *eresz*. Az eresz a székely ház karakterisztikumuma, egy nélkülözhetetlen kelléke, mely a főépítészetből fejlődött. Kő ház? Minek is volna Csíkban, hol annyi és oly olcsó a fa? A mellett a fafaragáshoz értenek, a kőhöz már kevésbbé. Még azt a kis emelvényt is, mit a házak

alá kőből raknak, csak utólag teszik alá, mikor már tető alatt van a ház. A tornácot csak utólag akasztják hozzá a gerendavégekhez, mikor már megrokkant a ház. Ez el is maradhat, mert nem szerves alkotórésze a háznak; de az eresz: soha. Az eresz lehet nyílt, és pedig három oldalról, két oldalról vagy egy oldalról nyitott. Lehet a ház elől, már t. i. az utcza felől és hátul. De mindenik esetben védi a ház ajtaját esőtől, hótól. Egy kis előcsarnok-féle ez, hol előké-

SZÉKELYHÁZ. — CS.-MÉNÁSÁG-FELTIZ.

Forrás: G. felvétele.

UTSZÉLI KERESZT KŐBŐL.

Csiki székely munka. A kőfaragásnak majdnem egyedüli tanja.

szülhetünk a házba való belépésére. Kis fedett helyiség, mely szellős és világos, de a csapadéktól védett hely. Itt sző az asszony, itt forog a gazda. Még tűzhely is van, mely fölött lánczon lóg a puliszkafőző üst. Az eresz fölött nincsen padlás, innen feltekinthetünk a hijjuba (padlás). Kis létra áll egyik sarokban, mely a hijjuba járást közvetíti. A hijju a ház éléstára, itt van a szalonna, füstölt hús, borsó, lencse, paszuly, török-búza, aszalt szilva, körte, sőt a búza, árpa, rozs is, szűszékekbe eltéve, vagy sövény kasokba raktározva.

A ház két kis ablakon kapja a világosságot, melynek gyér sugarait felfogja a cserépben odaállított rozmaring és muskátli. Gerendázata másfél öl magas, úgy hogy kinyújtott kézzel felérjük a padlót. A mesterge-

Ha elmész hát csendesen járj
Csendes folyóvizet igyál,
Csendes folyóvizet igyál,
Ott is rólam gondolkozzál.

XXI.

Lány: „Egyéb átkot nem mondhatok
Egye meg az út a lábod,
A tarisnya a két vállad,
Puskabütü az oldalad,
Rezes csákó homlokodat.“

Ifju: „Hát én erre csak azt mondom:
Verjen meg az igazságom,
Szeretetlen társat adjon,
Huszonnégy gyermekkel áldjon,
Kenyérteienség találjon.“

XXII.

Engem anyám elátkozott
Mikor a világra hozott,
Azt az átkot mondta reám:
Ország, világ legyen hazám,
Minden ember édesapám,
Sok jó asszony édesanyám.

XXIII.

Megfogott az anyám átka
Mert nem voltam jó leánya.
Ha jó lánya lettem volna
Átka meg nem fogott volna.

Édesanyám sok szép szava
Kit meg nem fogadtam soha,
Most fogadnám, de nincs kinek
Fogadom egy idegennek.

XXIV.

Elmennék én ti nálatok egy este
De szemetes az ajtótok cleje;
Felszedi a sarkantyum a szemetet,
Veled rózsám nem kötöm el fejemet.

XXV.

Ninesen helye, hol a gólya legeljen,
Nincs szeretóm, kit a karom öleljen;
Leszen helye, hol a gólya legeljen,
Lesz szeretóm, kit a karom öleljen.

XXVI.

Réz a buzogány, huzzad vén cigány!
Még van egy ezüst forintom,
Azt is mindjárt bekocczintom.

Tizenhárom ruczatojás!
Enyém vagy te kék rokolyás;
Huzzad nekem te muzsikás.

X.

Ninesen minden lánynak kút az udvarába,
Leveles diófa pitvar ajtajába,
Veres kukoricza ráhajlott ágára
Az én édesömnnek csókra termett szája.

renda ékesen faragott s elmondja a ház'építését. „Isten segedelméből építette Sándor Mátyás nejjével Fazakas Rebekával 1812. május havában.“ Az ablakfáján vésetek vannak, melyek a *napot* és *csillagokat* ábrázolják.

MESTERGERENDA.

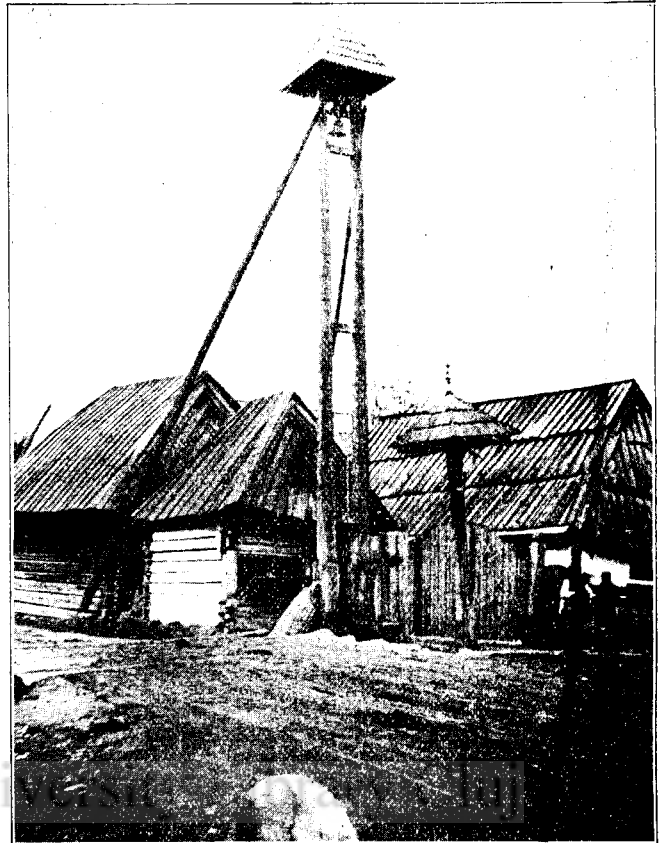
A kemence mindig az ereszfalhoz simul a falhoz; szabad tűzhely, mely melegít, világít és egyszersmind főző hely. A pad alatt üst-rúdon lóg a gyorsfőző üst, melyben vizet forralnak. Cserépfazekakban fő az étel, vasnyáron sül a hús. Félőles hasábokban rakják fel a fát, mely egyik végével a puczokra támaszkodik, hogy a tűz meg ne fudjon a hamuban. Ezt időközönként vaskanállal merik fel a hamvasfazékba, a szenet meg szétterítik, hogy annál több meleget adjon. A füst kavarogva keresi a kijárást a cserépes (csempés) alatt, végre a kürtön át feljut a hijjuba. Itt is megszorul, mert nincs kémény, mi erős húzással útját egyengesse, maga keresi és találja meg útját a füstlyukon és egyéb nyílásain az eszterhájnak. A székely a füstöt lehetőleg visszatartja, a míg lehet kihasználja a meleget, konzerváló erejét. A házban melegíti a cserepest, a hijjuban füstöli a húst, szalonnát, szerszámfát és az egész fedelet, mely így tartóssá lesz. A zsendelyfedél füstölés nélkül csak 10 évig tart, míg füstös helyen 30—40 évig. Láttam egy szalmás házat, melynek fedele 100 éves volt. Valóságos füst jegeczek lógtak le belsejében, mi a szalmafedele kőkeménynyé foglalja össze. A szalmafedelen kevés a dísz, legfennebb a kalodán, meg a sarokra állított magas póznákon érvényesülhet a székely feltaláló képessége; de annál díszesebb a zsendelyfedél.

Van tarajos, nyelves, csipkés, tulipántos és szigonyos zsendely, melyet a ház oromtetején alkalmaznak, hogy a fedés szép legyen. A fedelet 2—3 szakaszra osztják, hogy a füst kiszabaduljon, s minden szakaszt tarajos zsendelyvel végeznek, végül a csepegés tarajos zsendely szegélyével körül övezi az egész házat.

Elmaradhatatlan az utca felől a díszes oromfal, mely deszkából vagy fonott sövényből készül. Erre fordítják a legfőbb díszet. Van rajta két kis ablak, köröskörül csipkés szegély, konzolokra támasztott vendégfedél, mely a csepegést távol veti a ház falától. Az

oromfal szépen meszelt s még grafitto díszítéssel, sárból modellirozott koszorúval, szervassal, zöld fával vagy geometrikus formákkal is ékes. Itt vannak a feliratok, ékes versekben; az évszám a gazda nevének kezdőbetűivel.

A *tornác* a ház ékessége, díszíti a ház elejét, végét, néha még a hátulját is. Oszlopok tagolják, me-

HARANGLÁB MADÉFALVÁN.

Szinte G. felv.

lyek rovás-díszszel ékesek, az alján fut végig a mellvéd, melynek deszkái a szalagfűrészek remekeiből állít

XI.

Mindennek van szeretője
Csak én nekem nincsen;
Mindennek van kettő, három
Csak nekem egy sincsen.
Bár az Isten egyet adna,
De megbecsüllem;
Kezét lábát összekötném.
S a füstre feltenném.

XII.

Halálbagoly szállott a ház falára,
Halál lesz itt nemsokára a házba:
Én halok meg ma legelőbb,
Mert megöl a nagy bánat,
Mert most viszik, mert most viszik
Szeretőm katonának.

XIII.

Ennek a kis lánynak füle van,
Füle mellett kondor haja van,
Veszek neki bécsi, bécsi piros pántlikát,
Arra kondoritsa a haját.

XIV.

Montam apám házassíts meg,
Mind azt mondtad még ráérek,

Elvitték a szép szeretőm,
Verje meg az én teremőm.

Ha elvitte éljen vele
Csak előttem ne ölelje;
Mert ha előttem öleli,
Szívem bánatját neveli.

XV.

Bukovina édes hazám,
Bárcsak határodát látnám,
Látom füstjét, de csak elig,
Hogy az égen feketéllik.

Andrásfalva mit vétettem!
Hogy én benned nem élhettem,
Mások élnek nagy kegyesen,
Mi bújdosunk keservesen.

Akármerre menjek lakni,
Mindenütt búval kell élni;
Akármerre vessem fejem,
Sehutt sincsen helyes helyem.

Kiesi madár nem tud szólni
Mégis könnyen meg tud élni;
De én jól tudok beszélni,
S mégis elig tudok élni.

vák össze. A friz gerenda kettős, néha hármás csipkével és párkánnyal díszített. Kötőgerendák, szarufavégek elmésen díszítve jelennek meg.

A faluk állandósága megkívánja, hogy legalább félméterrel emelt legyen a föld színéről s így ide néhány lépcsőfokon juthatunk. Ezt szívesen összerakják fokos lapos kövekből, csak úgy, mint a természet adta minden faragás nélkül; de leggyakrabban kis falépcsőt is ácsolnak, oldalkarfakkal. A szemöldökgerenda ékesen vésett, párkányos, czifra, kondorgós kivágással díszes. Fölötte a fedél kitoldott, hogy a lépcső száraz legyen.

Ilyen a ház külseje; de ime nézzük meg belől is, hisz itthon van a gazda, barátságosan fogad. Így köszöntjük: „Dicsértessék az Ur Jézus Krisztus!”

„Mindörökké ámen!” „Igen tetszik a ház tájéka atyafi, idegen vagyok, messze földről, Pestről, szeretném belőlről és megnézni.” „Tessék csak, ilyen a micsodlás, szegény házunknál

nincsen más!” Azt hinné valaki, hogy ez talán be-tanult, vagy költött rigmus, pedig így beszél a szé-kely, szereti a zengzetes nyelvet, melyben néha megcsendül a rigmus is. „Hát hogy vannak, mit csinálnak?” „Meg volnánk valahogy szegényesen, csak jó üdőt kapnánk!” Ez azt jelenti, hogy künn nem lehet dolgozni, ezért van itthon, mert másképp honn nem kapnál egy egész faluban 2 embert.

„Tessék előlkerülni, feltenni azt a főrevalót, met itt a nap nem süt.”

Körül nézek, megállok, hosszasan szemlélem az egész házat, butoraival, teljes berendezésével együtt. Majd benyitok a kamrába, feltekintek a hijuba, vizsgálok a szerszámokat, töröt, tilót, csöllökereket, osz-továtát (szövészéket). A gazda kétségbeesetten, szótla-nul bámul, leesett az álla, nem bír szóhoz jutni. Csak az forog elméjében: mit akarhat ez az ember? Nem tartozom senkinek, az adómat megfizettem, vajjon mit

FEDETT KAPU CS-KARCZFALVÁN.

Szinte G. felv.

visz el?... .

„Nini, tulipán-tos láda, fiókos asztal, hátasszék, kendőszeg, vetett ágy, minden a maga helyén, tel-jes berendezés, hisz ez ősi szé-kely! Ezt kere-sem én, ezek kellene nekem.”

Erre az atyafi is megszólalt: „deinstálom, hát ezeket mind fel-írja?” „Nem csak felírom hanem lerajzolom, lefes-tem s aztán kite-szem az ujságba” felelém én,—„no hát csak tessék, de innen addig el nem viszik a

mig én élek” — bátorodék ő.

Ezalatt a tisztelendő úr, felismerve a helyzet mindinkább fenyegetőbb voltát, félre hívta az atyafit és a háznak felszaporodott tagjait s értelmesen meg-magyarázta, hogy ne féljenek semmit, mert ez nem afféle ur, ki a tűzkárt pereli, hanem a ki megunta a városi életet s az ilyenekben találja gyönyörűségét. Sze-reti látni, hogy van falun s ebből tanul. „De hát aztán

Haza mennék este vagyon,
Az én hazám messze vagyon;
Az én hazám messze vagyon,
Az én rózsám benne vagyon.

XVI.

Ennek a leánynak kökény szeme van
Kökény szeme mellett kondor haja van;
Kondor haja van neki,
Kilenez legény szereti.
Báresak immár ne szeretné senki,
Kondor haja van neki,
Egy legény sem szereti,
Báresak immár szeretné valaki.

XVII.

Kilenez ajtó kilenez zár,
Mind a kilenez külesetal jár;
Kilenez ajtó zárva volt,
Az én rózsám nálam volt,
Kilenez almát hozott volt,
Mind a kilenez piros volt.

XXVII.

Likas a kend háza szege,
Piros a kend lánya képe.

Adja nekem kend a lányát,
Befoltozom én a házat.

XXVIII.

Ne búsuljon komámasszony,
Csak az Isten rozstot adjon:
Megisszuk a rozsnak levét,
Diesérjük a Jézus nevét.

XXIX.

Érik már a káposzta,
Sárgul a levele;
Haragszik a vén leány
Hogy nincs szeretője.

Ne haragudj vén leány,
Ne is siránkozzál,
Megsegít a jó Isten,
Csak jól imádkozzál.

XXX.

Gyöngé a szerelem,
Késő azt kívárni,
Édes kedves kicsi rózsám
El kell tőled válni.

miért nem megy az iskolába tanulni, elég szép képek vannak ott a falon, azokról tanulhat!" — Veték ellenük. „No hát ez éppen olyan, a ki afféle képeket csinál; mert hát még ez nincs meg nekik s azért jött ide, hogy ez is meg legyen nekik.“ Én már csak úgy fél füllel hallottam a többit, mert elmerültem a tulipántos láda rajzolásába; de szép szóval addig magyarázta, addig kapacsitálta őket, hogy lassankint felocsudtak félelmükből és sorra közeledtek hozzám. Lofva betekintgettek rajz-könyvembe, s mikor meglátták a szép tulipántokat melyet már felvettem, egészen felmelegedett szívük lelkük, s hazatért bizodalomuk.

Utoljára még az asszony is bejött és segédkezett a vetett ágy felforgatásában, sőt még azt is megmutogatta, mi minden van a ládában: himzett asztaltakarók (abrosz), varrottas takaróruhák (asztalkendők) stb. kerültek elő onnan, négy nyűs-

rendű házaknál, úgy ne mint nálunk, ilyen ócskán, de a jóvát összeszedték s elvitték Pestre."

Csikmegyének ez volt a legszebb, legtartósabb gyapjuszövet, melyből most az egész megyében alig

van 30 drb, az is összefoltozott, értéktelen rongy, a mi már nem kellett senkinek. De elpusztíthatlan színek, mint sárga, kék, vörös, fekete, zöld, ma is változatlanul pompáznak. Hogy honnan vették e színekhez a festéket? Arról csak annyit tudhattam meg, hogy főzték. Miből főzték? Vacczorfa héjából, eger bingyóból, szulfütből és sok más havasi virágból. Még talán akadna olyan öreg asszony, ki felderítené az elhaló titkot, hogy vég-

FÜRÉSZSZALOM Gyergyó-Alfalu határában a Bucsin Sziinte G. fényképe ut. íé vezető út mellett.

került elő onnan, négy nyűs-kép megíne semmisüljön! Így folytattam vándorútamát faluról-falura egész Csíkban s avval a szomorú meggyőződéssel távoztam, hogy az egyszerű csíkiak az ősz székely háziiparnak csak töredékeit őrizték meg, csak a legegyszerűbb részleteit sajátították el, az igazi magasztát Háromszék, Udvarhely és Maros-Tordamegyékben kell keresnünk.

„Hát ezt itt szövök? — kérdezém. Itt biz ezt istá-lom, de most már nem szövök ezeket, mert igen munkás, é még az édesanyámé vót.“ „Hát ebből még van-e sok? — kérdezém. Fog lenni a faluba kettő-három a régebb

meggyőződéssel távoztam, hogy az egyszerű csíkiak az ősz székely háziiparnak csak töredékeit őrizték meg, csak a legegyszerűbb részleteit sajátították el, az igazi magasztát Háromszék, Udvarhely és Maros-Tordamegyékben kell keresnünk.

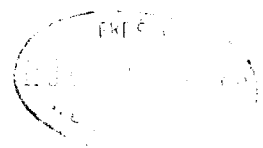

VENDÉGFOGADÓ A GRÉZES TETŐN. Sziinte G. fényképe utal.

Hogy faltalálhatjuk-e még? Rekonstruálhatjuk-e valaha? Sajnos, igen kevés a reménység!

SZÉKELY MOTÍVUMOK.

Aratáskor.

Irta: **Versényi György.**

„Magyar Polgár“ 1899-iki folyamának 167-ik számában a fenti czímen egy cikkelyt írtam, a melyben összeállítottam a búzára és aratásra vonatkozó babonákat és népszokásokat. Adalékul toldhatok most valamit hozzá.

Szucsákban abból az ingből, a melyben valaki meghalt, egy darabot lehasítanak s boronáláskor a boronára kötik; akkor a veréb nem fogja majd a búzát kiverni. Mikor az aratóból jönnek haza, ha valaki keblébe két búzakaralást tesz, haza érve, nézze meg s ha ott találja, a hová tette, nem esúszott el, szereti az, a kire gondolt. A ki az aratásnál elmarad, azt mondják, hogy templomban maradt. Addig nem tud valaki jól aratni, a míg el nem vágja az ujját. Borbádon (Alsó-Fehérm.) a keresztet, melyet aratás végén ünneppé haza visznek, az őszi vetéskor a föld közepépe tüzik. Régebben fokhagymát is dugtak alája, hogy annál nagyobb szerencsét hozzon. A nyáron Borbádon mokányok arattak, akik Mogos-Mamaligány havasi telepről jöttek. Különben a mokányok, tudvalevőleg, messze eljárnak aratni. S mint Moldován Gergely írja, mikor a békésmegyei s egyáltalában a Biharmegyén túli részekbe aratni mennek, muzsikust visznek magukkal, meg-megállnak s eljáráják a m a r u n t e l u t. Ez a táncz kiválóan mokány táncz s épen csak erre az alkalomra való.*) Ezekről a mokányoktól hallottam egy aratódalt, a melyet a búzakereszt bevitelekor énekelnek. A dal így van:

Au plecatu motiul la tiara
Cu cereuri si cu ciubară
Si cu teocuri de resină,
In tiara dupa farina;
Si cu vase maruntiele,
Se castige bucătiele
La copii si la muere.
Du mă dómne in pace acasă,
La pruncii si la nevastă!

(Elindult a mócz a városba abroncsos, cseberrel s gyantatartókkal a városba lisztért; s apró edényekkel, hogy élelmet keressen gyermekeinek és feleségének. Vigy ural, békében haza gyermekeimhez és menyecsémhez!)

Énekeltek ugyanekkor egy másik dalt is:

Redicați cu veselic
Steagul nostru incununat,
Căre in foc de batalie
Tota sa invingeri nea purtat.
Ca pe vezii unu curcubeu.
Dile grele dar de fată
Ne încă reste inbărbătează.
Vaiet mungetu, vaiet plangeri,
Cai rinchează, fum in nori,
Steagul sbóra cruentu in sange,
Hora strigă invingători.
Ne simțim ca si in bătaie,
Puscile pare că pornescu,
Tunuri sună, sprigu bătaia
Glăntiă sivera isbescu.

(Emeljétek fel lelkesedéssel megkoszorozott lobogónkat, mely a harczi tűzben mindig győzelemre vezetett bennünket. Mert mikor látjuk, mintha szivárványt látnánk az egen. A nehéz, de dicsőséges napok fellelkesítenek, felbátorítanak. Ordítás, jajgatás, lovak nyerítése a füstfellegek között; véresen leng a zászló, az ének győzelemre hí. Úgy érezzük, mintha csatában lennénk, mintha a puskák ropognának; az ágyuk dörögnek, áttörik a csatasorokat, a golyók sivitnak és rombolnak.)

*) Alsó-Fehérvármegye román népe. 304. lap.

De ez, — világos, — nem arató, sem nem népies dal, hanem a műköltészetből czélzatosan került közéjük.

Résó Ensel Sándor 1867-ben kiadott munkájában (Magyarországi népszokások) azt mondja, hogy az alföldi tót aratóknál szokásban van, hogy mikor az aratás bevégeztével a gazda kimegy a földre, az arató asszonyok és leányok elébe sietnek s ha meg nem váltja magát, szalmafonadékkal megkötözik. Mezei virágokkal és szalagokkal díszített koszorut bot végére tüznek. Egy erős legény kezébe adják, aki felemeli s maga köré gyűjtve az aratókat, kimondja, hogy az aratásnak vége. Bemennek, folyvást énekelve, a gazdához búcsulakomára. Otthon átadják a koszorut. (50. lap.)

Visken (Máramarosm.) a legszebb legény fejére teszik a koszorut. Hosszu pálczára piros kendőt kötnek, úgy vonulnak be. A gazda a legöregebbet kínálja először itallal s úgy sorban a többi. Mindenik köszönti. Utoljára a gazda szól ilyenformán:

Adjon Isten bő csizmát,
Kis kalapot, nagy bundát,
Bort, búzát, barackot,
Hegyes fülü malacot. (338. l.)

A Zsitvamelléken búzakeresztet fonnak s férfi fejére teszik. Az „Uzt nam Boh pomahal“ (Isten megsegített immár) kezdetű, Istent dicsőítő, gazdát dicsérő, sokfélekép változó dalt éneklék hazáig. Otthon a szolgáló vizes kannával fogadja a koronást, hogy az eső ne maradjon el a búzáról. A búzakereszt magvát vetéskor a vetőmag közé elegyítik. Régebben a gazda a vetést megkezdő béres lepedőjének a csücskébe egy ezüst huszast kötött. (350 l.)

Alsó-Fehérmegyében a kalászkoszorut egy ügyes legény fejére teszik, aki aztán nagy zenebonával fut végig az utcán s mind azon igyekszik, hogy a reá várakozó falusiak a koszorut *le ne önthessék*. A koszorut a következő vetésig a falra akasztják. Vetéskor a szemét kimorzsolják, elvetik s a koszorut letüzik a föld végére, hogy ismét olyan termés legyen, mint a multkori. (Lázár István, Alsó-Fehérvármegye magyar népe. 37. l.)

Ugyanott vetéskor a gazda egy marék búzát jobbra a szegényeknek, egyet balra a tolvajoknak, egyet hátra a madaraknak vet s az Isten segedelméért való fohászkodás után kezdi a magot a nyakába akasztott lepedőből, rendes tempóban, jobbról bal felé a földbe hinteni. Hold-ujságkor sem vetni, sem ültetni nem szokás, olyifogytakor csak délután. A hold növekvésekor oly korán kell kezdeni a vetést, hogy mire a nap felbukik, be legyen fejezve; az a búza, melyet napkölte után vetnek, üszögös lesz. Legtöbb bizalommal a hét azon napján vetnek, melyen először látják meg a fiastyukot; azt tehát gondosan figyelik és megjegyzik maguknak. Ha vetés előtt az ökör a lepedőben levő szem után harap, akkor a madarak nem bántják a termést. De biztosan megdézsmálják, ha a zsák, melyből szemet visznek a vető után, kötetlen marad. Régebben, különösen Maros-Csúcs, pitymallat előtt, csurdéra vetkezve, ha asszony szitával, ha férfi, felezővel járta körül a vetést. Négy szegletén csomóba kötötte a búzafeketet s közben a varázsmondókát mondotta. Tavasszal gyakran ma is látható egy-egy darab föld szórfonallal körülkötve, a melyet kátránnyal kennek be s madártollakkal aggatnak tele; néha egy-egy ezüstpénz is csüng rajta. (Lázár Istv. 36., 37. l.)

Torda és Toroczko vidékén vetés idején a kenyeret nem piritják meg s a férfi nem hál az asszonynyal, hogy ne legyen üszögös a búza. Hogy a madár ne verje ki a kalászt, menjen a családból egy fehérnép hajnal előtt a mezőre, de senkihez se szóljon s ott a földön vetkezzék meztelenre, hamuval a kezében fussa körül a földjét s szórja kereken a hamut. Aztán

öltözzék fel, jöjjen vissza, de más úton, ismét ne szóljon senkihez sem. Ha Szent-György-napkor a férfi csurdén megy a temetőbe s új sírból vesz fel egy véka földet, azzal ugyanúgy jár el, mint a nő az előbbi esetben, akkor a madár a kalászt nem veri ki. Ha a gazda a gabonát addig veti el, míg a nap fel nem jön, meg nem rozsdásodik. A legelső szántáskor az ekére rakódott földdel lehintik a jószágot s akkor a béka nem jár oda. (Jankó János, Torda-Aranyosszék, Toroczkó magyar népe. 257. 1.)

Szeged vidékén azt mondják, hogy ujságon nem jó vetni, mert akkor virágzik, de nem magzik, a mit vetettünk. (Kálmán Lajos, Szeged népe. I. 211. 1.)

Kolozs megyében úgy tartják, hogy szántáskor nem jó sokat köpni, mert a verebek elpusztítják a termést. (Wlislóczki Henrikné. Ethnographia, VII. 463.) Csikban szítán vagy rostán nem jó keresztül köpni, mert víz vagy jég pusztítja el a vetést. (U. o.) Kalotaszegen, ha idegen udvarról lopott szemétre holdtöltekor köp az ember és aztán a trágyadombra dobja, az a szántóföld bő termésű lesz, a melyre ezt a trágyát szórják. (U. o.)

Tolnamegyében mondják: lopj szomszédod mezéjéről úrnapiján három kalászt és ha égihaború van, köpj rá, akkor gabonádat nem veri el a jég. (U. o.)

A Szilágyság népeiről.*)

Irta: **Boér Miklós,**

III.

A nép szellemi élete.

Néptünk, — különösen a magyar és az oláh, — amint előző czikkeimben leírtam, dalos, víg kedélyű. A humoros dolgok iránt fogékony és minden előtte különös, szokatlan dolgot kicsúfol, a ránézve tanulságosakból közmondást gyárt, mely azután átmege a közhasználatba s fentartja magát nemzedékeken át. E tekintetben különösen a krasznai magyar nép jár elől, különben az Érmellék értelmes magyarsága sem marad el; de ott már valamivel civilizáltabb lévén a nép, a nyers népszellem nem oly naiv s megnyilatkozásaiban már magán hordozza a civilizáció módosabb ruházatát.

Arról az érdekes szellemi munkáról számolok be ezúttal, vázlatosan, mely a tulajdonképen való Szilágyság (a vármegye belső felének magyarság lakta vidéke) népének szellemi életére vet némi világosságot s e munkámban különösen a Krasznament felső vidékét kísérem figyelemmel.

Lássuk először, hogy mikép gyártja a mi néptünk a közmondást?... Mindig az életből lesi el azon eseteket, melyeknek aztán esszenciáját leszúri egy-egy rövid s könnyen alkalmazható mondásba s ennek tulajdonítható az, hogy csaknem minden közmondásnak meg van a története is.

Igy, például, e közmondásban: »*lehagyott vulla, mint Kövesdy a vasekérül*« azt az esetet szemlélteti a krasznai nép, mikor valaki nagy garral hozzá fog va-

lamihez s azt hamar abban hagyja; ráun, beleun. Kövesdy egy igen derék, jóra való uri nemes ember, krasznai postamester volt, a ki a vasekék használatát először hozta be Krasznára; de mivel cselédei idegenkedtek az újítástól és nem is igen tudták azt használni: félre kellett, hogy tegye azokat s visszatért a közönséges faekékhez.

»*Közibe vág, mint Péterfi az egy lovának*« — mondják, ha valaki a lehetetlennel határos dolgot cselekszik, vagy elhajtja a sulykot. E közmondás eredetének is meg van a története. Péterfi szücs mester volt s mindig egy lóval járt ipari készítményeivel a vásárookra. Egy alkalommal, a Meszesen keresztül, Báródról jött haza s a farkasok megtámadták. Ez eset elbeszélésekor használta Péterfi, hogy »*közibe vágtam a lovának s szerencsésen elmenekültem*«. . . A nép fogékony lelke, azonnal felismerte az elbeszélésben a közmondás magyarázatát s nem engedte azt elkallódni. *Egy lónak közibe vágni*, mekkora dicsekvés ez!?. . .

»*Kukucska ki, mint a Szilággyi maskája a ráto-tábul*« — teszik a gunyos megjegyzést, ha észreveszik, hogy valaki a kerítésen át, vagy bárhonnán, kíváncsian leskodik valaki után. Hasonló ez a »*miskolezi kocsonyából pislogó béka*« ismert közmondásához. Ennek pedig az az egyszerű története, hogy a *kiürtön* át bejáró macska, egy alkalommal a szabad tüzelőn süített rántottába ugrott s meglepetésében, az első pillanatban, onnan a lábosból »*kukucska ki*«.

»*Megpróbálta, mint Antal Andris a toronyra mászást*« — szokták alkalmazni, mikor valaki a siker biztos tudata nélkül fog valamivel. Ennek is igen érdekes történetke adta az életet. Antal Andris, ácsmester, igen humoros ember volt, a ki folyton tréfákon törte a fejét. Egy alkalommal, a krasznai református tornyot renoválták s a *délebéd**) pihenője alkalmával a pap is ott beszélgetett a mesterekkel, a midőn egyszer Antal Andris megszólal:

— Bizony magas torony ez a krasznai *magyar* torony; de azér én *megtróbálom*, ha fogad velem valaki, hogy felmászok a tetejébe. . . .

— No, Andris, — szólott a pap, — két kupa bor a magáé, ha azt megteszi.

— Áll a fogadás tiszteletes uram, de hogy több *kurázsím* legyen, kérek egy kupát, előre.

A tiszteletes azonnal fölhozatta az ecclezsia pinczejéből a kupa bort, amit az ácsmesterek jóízűen be is kebeleztek s aztán Antal A. megpökte (szilággyiasan: köpte) a markát s neki *durálta* magát, hogy fölkuuszék a toronyra. . . . Nehányszor neki *rugaszzkodott*; de mindannyiszor sikertelenül, még csak a talapzat párkányzatára sem tudott fölhágni.

— Haj, tiszteletes uram, ninesen olyan *maska* a világon, a ki a krasznai magyar toronyra feltugygyik mászni! — szólott Antal Andris és követelte a fogadásból *kifolyó* másik kupa bort is; mert hát ő csak abba fogadott, hogy »*megtróbálja*« felmászni a toronyra, de, ha nem sikerült, az már nem az ő hibája. . . . A

*. Az előző czikkeket lásd az »Erdély Népei« 2. 3. számaiban, 1899. évf.

*) A szilággyisági nép kétféle ebédet ismer. Az egyik csak »e b e d« d. e. 10 órakor, a másik »d é l e b é d« 12 órakor.

tiszteletes meg kellett, hogy fizesse a fogadást, ha nem látott át jó korán a furfangos paraszt eszejárásán...

Ezen illusztrált példákat csak azért hoztam fel, hogy rámutassak a nép eszejárásának kanyargós útaira, de a mely utak az ő józan értelmi felfogását soha sem tévesztik meg. A nép a körülte lezajló eseményeket mindig megfigyeli s az azokból vont következtetést alkalmazza is az életben. Így születnek az ezrekre menő közmondások, példabeszédek, parabolák stb. E téren, talán egyetlen népfaj sem termel annyit és oly minőségűt, mint a magyar, a mi értelmi fölfogásának, gyors észjárásának, józan ítélőképességének nyilvánvaló tanúbizonysága.

E nemű gyűjtéséből néhányat bemutatok, hogy egyszeremind illusztráljam azt is, hogy a népszellem sok esetben, milyen frappánsul és meglepően nyilatkozik egy-egy közmondásban. Előre bocsátom, hogy legtöbb közmondásából a pikantéria vérgőze is kicsap. Ezek közül, az erősebbeket elhallgatva, im, ide jegyzek különféle fajtákból egy néhányat:

„A valk ló is meglátja az abrakot.“ (Ha valaki valakit, vagy valamit szeret: nem kell azt neki megmutatni, rátalál arra magától is..)

„Nagyba köpi a markát!“ (Elbizakodott szellemi vagy testi erejében s előre hirdeti a biztos sikert.)

„Ha szomjas az ember: ökörnymbú, kerékvágásbú is iszik.“ (Nem válogat. Használják különösen akkor, ha egy férfi valami megvetett *fejérnéppel* adja össze magát.)

„A kotló, a ruczatojásra is ráül.“ (Ha valakire valami nagyon ráér, nem sokat válogat.)

„A tilinkónak is van gubója.“ (A magyarázata kissé pikáns volna, a maga meztelenségében; nemesebb értelme az, hogy az asszonynak férj, vagy szerető kell, valamint a leánynak is.)

„Nem tilos oda bemenni, ahun nyitva van az ajtó.“

„A hombárba csak a lyukon bujik be az egér, a lakatot nem nyitja fe.“ (Nem bukik el az erényes nő.

„Tele zsákbú hull ki a szem.“ (Akkor mondják mikor az asszony — nem ritkán a leány is — újszülöttnek ad életet.)

„A rossz asszon szokott — jó lenni.“

„Ahun az asszon az úr, ott is az ember vagyon fejül.“

„Az asszonnal csak négy szem közt lehet — okosan beszélni.“

„Az asszont nem az Isten védi, hanem a gyermekik.“

„Csak addig megyen az ember az asszon után, míg ü van hátul“

„Vigyázz mindig, ha hasra esel, (be ne törd az orrodát“)

„Ügyelj magadra, ha nem ügyelnek rád.“ (Ha nem vesznek észre, bizonyosan van valami hibád, szokd le azt!)

„Sokszor a kappan is kukurikol, (mert szája van).“ (Akkor használják, mikor egy tehetetlen férfi nagy cselekedetéről beszél.)

„Leborotválthatod a bajuszodat, szakálladat, mégis leheccezz férfit.“ (Nem a külső férfi jelleg adja meg mindig a valódi férfiaságot, a testi és lelki erőt.)

„A maska nem mindig azé: nyávog, hogy nincs egér.“ (Az ember sokszor nem a kenyérré vágyik, hanem valami más jóra; testi vagy lelki élvezetre s azért bánkódik, búsul.)

„A legkeserűbb falat, a mit nem adnak.“ (Emlékeztet az aesopusi mesére: A róka és a szőlő.)

„A forró kása az embernek nem mindig a száját égeti meg.“ (Ha valaki tilos dolgokat cselekszik s az kitudódik; ezt a közmondást aplicálják a szegény ördögére.)

„A hazug asszon soha se hiszi, hogy igazat mond.“

„Csak azt az anát ütik le a fárú, aki magátú le nem esik.“ (Csak azt az embert kényszerítik a jó cselekedetre, aki saját jóindulatától ösztönözttetve azt nem hajlandó tenni; a makacs embert meg kell törni.)

„A kurta pendej nagyon sokszor hosszú“ — szokták mondani, nagy dicséretképen az erényes, erkölcsös nőkről.

„A szoknyát a szél is fellebbenti“ — használják az első közmondás ellentétéül.

„A szoknya nem — paplany“, (nem arra használják, hogy azzal takarózzanak)

„Az asszony is tud okos lenni, de — nem akar.“ (Általában a könnyelműség érzékeltetésére mondják.)

Az itt felhozott példákból is világosan kitűnik, hogy a magyar népszellem, még játékos megnyilatkozásában is ősi erejével csillog, fényeskedik. Van valami nemesen vonzó az e nemű termékekben, mely azt bizonyítja, hogy a nép — bár a kulturának csak igen alacsony fokán áll, mindig figyelmesen szemlélődik, a látottak fölött gondolkozik, abból tanulságokat von le s e tanulságokat egyszerű, rövid mondatokban világosan, nyíltan, — de sok esetben rejtetten — fejezi ki.

Van azután a magyar nép szellemének egy másik, csodálatraméltó vonása is: a természeti szép, a csodálatos, megragadó iránt való élénk érdeklődés. Ez bizonyítja leginkább azt, hogy népünk lelkében erős pozíciót foglal el a költői érzék s ebben hatalmasan támogatja élénk, sokszor ragyogó keleti képzelő ereje. Azok a mesék, melyekből egy párt később bemutatok, azok a regék, melyek minden váromladékhoz, sziklahasadékhoz, barlanghoz, forráshoz fűződnek, azok a legendák, melyeket a múlt ködös világából örökölt, mind arról tanuskodnak, hogy a mi népünk a keleti faj erős költői hajlamát magával hozta fényes hazájából s azt itt is híven ápolja.

Másik érdekes árnyalata a mi népünk szellemi életének a *babonaság*. Ezt az előrehaladt civilizáció sem volt képes, mind ez ideig, letörölni naiv lelkületéről. Cselekedeteiben sokszor egyedüli mozgató erő egy-egy babona... Ha képzelgő lelke boszorkányokat, ördögöket, lidérczeket, sátán-fajzatokat lát: a legképtelenebb káromkodásokat gyártja; mert ezen rossz-félékkel szemben, az imádságnak nincsen semmi haszna és ereje. A temetőből feljáró lelkekben erősen hisz s tudja azt is, hogy mimódon szabadulhat meg a kísértetektől? Vén javas asszonyok, kuruzslók segítségét veszi igénybe, akik a sírból feljáró rossz szellemeket imádsággal, *hókusz-pókusszal* — s jó adag pálinkával — kiengesztelik és megnyugtatják. Vannak közöttük tu-

dós emberek és asszonyok (ezeket „látóknak“ nevezik), kik jövődőt mondanak, gyógyítanak, ördögöket üznek és hűtlenné vált szeretőket visszahódítanak. Egy ilyen látó szűk lakása valóságos boszorkánykonyha, mely mindennel fel van szerelve, mi az ördögösség mesterségéhez szükséges. Füstös fazakak, csorba csuprok, keresztleletlen gyermekek csontja, szárított békák, szarkák (a mellbetegség, tüdővész gyógyítására használják), denevér vér (a részegség ellen prescribálják), hűtlen férfiak gatyamadzaga, hűtlen nők pendejgalandja (ezek visszahódításhoz szükségesek s a megcsalattott kell hogy a hűtlentől, annak tudtán kívül, beszerezze) és az ördög tudná még, hogy mi minden van összehalmozva egy-egy ilyen boszorkány-laboratóriumban, a szerecsikagyökértől a sáfránviráig és a tujafa gyümölcsös ágáig (e két utóbbi szert angyalcsinálásra — magzatelűzésre — használják).

Hisznek a „rontásban“, melyet különösen a szerelem édes világában aplicálnak. Ha férfi örületen bomlik valamelyik lány, vagy asszony után, s esetleg szerelmi bánatában elrészegesedik, az biztosan „meg van rontva.“ Hisznek az „ígézetben“, a „rossz szemek“ nézésében s ezzel szemben szenes vizet használnak, olyformán, hogy annak felét háromszor megissza a beteg, a többit pedig a lakóház ajtó-sarkához öntik, e mondással: „itt éj el ígizet, mint a fa eligett s a föld elnyeli a szenes vizet. Itt íj el ígizet.“

Hisznek a „rossz nyom“ létezésében s arról, aki valami szokatlan dolgot csinál, vagy vele valami olyan történik, a minek indító okát nem képesek felfedezni, azt mondják, hogy „rossz nyomba hágott“... Ezen babonás hiedelem sokszor kitűnő mentsvára a kirugó férfiaknak. Mikor elragadja az ördög (a rossz) őket, rendszeren azzal védekeznek, hogy rossz nyomba léptek s ez a védekezés mindig hat a jámbor asszonyokra, akik bizony nem egyszer kénytelenek elhinni annak a nyomnak ördögi hatását, nemcsak férfiakon, de saját magukon is tapasztalván annak ellenállhatatlan hatását.

A „rostavetés“ is divatos még a mi népünk körében. Ezt akkor alkalmazzák, ha valamely bűntényt akarnak földeríteni s abból áll, hogy a rosta kávájába egy szétnyitott ollót szúrnak s azt, a műtétet végező boszorkány, egy orsó-tengelyen, melyet a rosta drótszövetének közepén helyez a tudós rosta aljára, forgatni kezdi, míg folyton a gyanusítottak nevét hangoztatja. Ha a rosta valamelyik név hangoztatásakor, gyors forgatásában megáll: az a bűnös, akit egész bántan „ki lehet bőtölni“ (bűtölni).

A kibőjtölés különös és csodaszerű voltánál fogva sokáig hatni fog még a hiszékeny népre s mert volt és van eset rá, hogy a véletlen közbejárt az ördögi munkában: annak szentségére képesek esküt is tenni. A bőjt hat hétig, szigorú feltételek alatt kell hogy tartson, aki megszegi, az menthetetlen elpusztul; ellenkezőleg, a hat hét leforgása alatt, a bűnös jut az ördögök kezébe: meghal, elsorvad, vagy megbolondul.

A rostavetéssel azonos a „ráolvasás“, melyet a tudós látók eszközölnek az előzőhöz hasonló esetekben, de más eszközökkel. Rendszeren régi avas köny-

veket használnak e czélra, melyet mindig dugva tartanak s csak a babonás hívó előtt vesznek elé. Az ördögüzéssel és ráolvasással mind ez ideig élelmes oláh pópák is foglalkoztak; de ezeknek száma napról-napra apad, amint a kultúra terjeszti áldásos fényét és melegét... .

A jövődömondás, kirtyavetés, álomfejtés szintén erősen tartják még a nép szellemi világában elfoglalt pozíciójukat s még sok idő mulik el addig, míg a nép szellemi életének e sötét árnyékait eloszlatja a népnevelés... .

A gazdasági életben is igen sok a babona, melyeknek legtöbbje szertesztét gyakorlatban van a nép alsóbb rétegeiben. A gazdasági hasznos állatok közt lévő ördögös állatok igen gyakoriak. A fekete tehén, fekete tyúk, fekete kecske, a házi állatok közül még a fekete kutya és macska állanak rossz hírben a nép előtt.

Hiszik, hogy vannak olyan emberek, asszonyok (előttük az asszony nem ember és soha sem nevezik úgy), akik a tehén tejét elviszik s ezzel szemben különbözőféle védekezést használnak, például: csipkerózsa-galyat tűznek ki a kapufélfára, vagy a háztól elvitt tejbe egy csipetnyi sót dobnak stb.

A magvető embernek is sok babonás fogása van. Így a vetés megkezdésekor egy marék búzát a háta mögé dob, a fején keresztül; a mag beboronálása után, a föld végén, kender-pozdorját szór el (a földön keresztül és nem hosszában), hogy a madár ne egye majd szemzészkor. Ugyanezen okból és a jégverés ellen, a bevetett földet meztelen asszonyával megkerülteti a gazda kilenczszer. Azt tartja, hogy a vasárnap hordott búza nem jó vetőmagnak; mert azt az Isten valami csapással elveszi. Hanem azért a vasárnapot napról-napra kevesebb buzgalommal ünnepli meg!

Az állatok orvoslásában is első sorban, a babonás hiedelem vezérli. A megölt kígyó bőrét pálczára huzza s mint csodatevő szert tartogatja, őrzi, hogy a tehén tőgyének megdagadása esetén (a mit rendszeren kígyómarásnak tart) azzal kenje meg a sebzett részt. A „varasbékát“ karóba húzva megszáritja, a sertéseinek a megszáritott békáról szüri a moslékot, hogy azt a betegség elkerülje. A szarkát megpergeli, porrá töri s e port sóban, vagy „söprő“-pálinkában beadja a köhögő tehénnek; ez megmenti a szárazbetegségtől, stb.

Nagy mesterek aztán az asszonyok, a szépség ápolására hivatott babonák gyakorlásában!

Mi mindent kitalálnak, hogy ifjuságukat, bájukat patyolat bőrük üde finomságát, színét megóvják (legtöbbször, hogy alaposan tönkretegyék).

A legegyszerűbb s teljesen ártatlan módozatok közül felsorolok itt egy néhányat.

„Nagypénteken tejjel mosgyál, se ne egyél, se ne igyál: leszel halálig rózsaszál.“

„Cziczafark-kórónak virágát áztasd be s azzal a vízzel mosgyál napfelkelte előtt s naplenyugta után, bóröd mindig puhának marad.“

„Hold-ujság, vagyis ujhöld péntekén vágd el a hajad végét, soha sem hull el.“

„Harmatos fűbe fürögygy Pünkösöd éjszakáján s háromszor mondd, hogy szép vagy Mária, szép vagy,

a te hatalmad nagy; nekem is szépséget agygy! — és akármilyen csuf vagy: megszépülsz.“

„Kenyérsütéskor ha kiszeded a kenyeret, a kemence szájában levő parázsból háromszor dobj vissza a kemenczébe a lapáttal s mondd, hogy: szép akarok lenni, piros mint a rózsa; nem akarok megvégnültn soha!... s örök-ifjunak maradsz.“

„Mikor felkelsz, a balszemedet mosd meg a bal kezddel, a bal lábadra huzd fel a csizmát; mikor türiülközöl: a bal arcodat töröld meg előbb a bal kezddel, ha ezt minden reggel teszed, nem lessz soha fejfájásod és nem ránczosodol meg.“

Van a babonás szépitőszerek között olyan is, amelynek leírását mellőznöm kell, olyannyira drasztikus s legtöbbszörre az egészségre és szépségre is ártalmas. A borral való mosdás — a szőlőtermő korszakban — igen jó természetes szépitőszerek bizonyult, kivált, ha a szég asszony belsőleg is használta azt, legalább is homeopaticze; de a vizelettel való mosdást is használják, ami föltétlenül csak káros lehet s nem egy esetben veszélyes szembajt (conjunctivitis blenorhoica) idéz elő.

Különböző virágokból, szénamurvából készült mosdóvizet és fürdőt is használnak, mely mindenesetre nem lehet káros hatása, sőt kellemes és hasznos eredményyel alkalmazható.

Ezen vázlatosan bemutatott nép-élet sok érdekes és jellemző vonásai közül talán legérdekesebbek a mese-, rege-, legenda-költészet terén megnyilatkozó szellemi munkásság és különféle népszokások nagy változatossága; de ezekről a jövő alkalommal mondok el egyet és mást, bemutatván egyuttal e nemű szellemi termékeiből egy párt s a népszokások jellemzőbb tüneteit.

A sövényfalvi ev. ref. egyház himzései a XVII. és XVIII. századból.

Irta: **Kelenen Lajos.**

Az egyes egyházak az erdélyi részben a XVII. és XVIII. század háziiparának — mondhatni művészetének — sok becses emlékét őrizték meg azokban a szép abroszokban, terítőken, kendőkben és takarókban, melyekből egy értékes gyűjtemény a párisi kiállítás erdélyi szobájában szerepelt először. A kiállítás erdélyrészi bizottsága azonban még ezeken kívül mindenfelől sokat jegyzett össze. Így csak a mikházai kolostorban több van 100 darabnál.*) De nem is csoda, ha ennyi fenmaradt. Hiszen a XVII. és XVIII. században minden egyházhoz bőven ajándékozták ezeket.

Csak a marosköri református esperesség régi matriculája többet sorol fel e két századon keresztül 1000 olyan kendőnél, terítőnél, varrottasnál és himzésnél, melyek régebbi vagy újabb ajándék gyanánt az eklézsiák birtokába kerültek; a sokkal kisebb maros-

közi unitárius esperesség egyházaiban pedig ugyanezek száma néhány százra ment.

A kiállításra 10 darabbal elő volt jegyezve a *sövényfalvi**) kis ref. egyház is; de az anyag túlhalmozódása miatt kimaradt. Himzései között azonban oly szépek és régiiek vannak, hogy legalább néhány szóval érdemes róluk megemlékezni.

Ki kell hagynunk közülök a himzésekhez nem sorolható nyomtatott terítőket és kendőket s kihagyjuk még a kétségkívül vagy a legnagyobb valószínűséggel a XIX. századból eredő varrottasokat, melyekkel együtt összesen 15 darabot találnánk. Még ezek elhagyásával is kilencz szép, izléses, értékes munka maradt előttünk. Négynek a kora a reá varrott dátumból határozottan megállapítható, ötnél pedig a mintákból, az anyagból és a díszítmény motívumaiból ítélhetünk.

A datáltak közül a legrégebbi 1696-ból származik. Mintegy 80 cm. hosszú és széles, arany és ezüst virágon, fehér gyolcs terítő. Széleit aranyesipke szegélyezi. Szegleteiben az átlók irányában nagyobb, a középvonalak eredő pontjai körül pedig kisebb gránátalma-csokor alkotja a díszet, megfelelő stilizált levelekkel. Az összes szárazak és levelek anyaga mind arany fonál, csak az ötcezikkü gránátalmák belső két szelete ezüstös, s ilyen a legnagyobb kihajló reczés levél belseje is. A terítő síkjának közepét két koncentrikus kör foglalja el, melynek gyűrűjében az ajándékozók neve és az évszám olvasható a következőleg:

FeKeTe LóR₁. Es Ke₂EF. SUSÁNNA A_DT_AK
IsN. D₁^{CSGR} S₀^V J₉⁶⁶ s. Fe^B. **)

A SÖVENYFALVI GRÁNÁTALMÁS HIMZÉS KISEBB MINTÁJA. (1696.)
Vázlat után r. Petersberger F.

Körülbelül ezzel egykorú egy rendkívül szép munka, két méternél hosszabb s másfél méternyi széles abrosz. Meglehetősen durva szöveten a hosszúsági középvonalon gyönyörű, finom, színes selyem virág- és gyümölcsfüzér fut végig, melynek a gránátalma, tulipán és a liliom a főmotívumai. Uralkodó színe pedig a sárga és kék. A füzér két szegélyvonalából a virágok haladó iránya felé kacsokkal, indákkal és levelekkel dúsan ellátott borsóvirágok nyulnak ki az abrosz mezejébe, s ugyanezek egyenként a széleken is kerek vonulnak. A himzéseknek legszebb darabja.

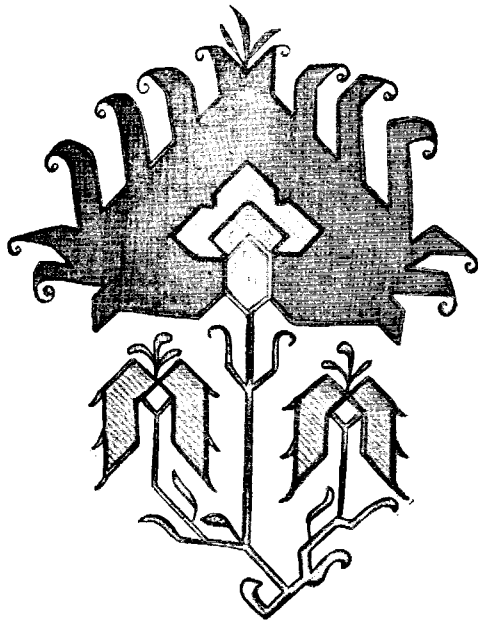
Ezzel ismét legalább is egy időből való — ha ugyan meg nem előzi — egy egészen keleties, kis durva vászonterítő. Csak 80 cm. hosszú és 40 cm.

*) Sövényfalva Kisküküllőmegyében, a Kisküküllő bal partján D.-Szt.-Mártonon alól a második falu. Szomszédos Küküllővárral.

**) Azaz: Fekete Lőrincz és Kendefi Zsuzsánna adták Isten dicsőségére Sövényfalván 1696. 8. Februárii.

*) Egy része az E. K. E. muzeumába került. Szerk.

széles. Két végén 4—4 szegletes, középvonalas beosztású díszítmény foglal helyet, melyeknek tengelye ferdén hajlik a rövid oldalakra. Mintája keleti eredetre vall, s színezése is keletiesen gazdag és változatos. Kék, sárga, zöld, piros és arany szín fordul elő minden mintán s minden második ugyanazon rendben ismétli a színezést. Valami keleti szönyegről másolhatták s a többitől abban is eltér, hogy már határozottan „varrottas” jellege van.

KELETI MINTA EGYIK SÖVÉNYFALVI VARROTTASRÓL. XVII. század.)
Vázlat után r. Petersberger t.

A kétségtelenül XVIII. századbéli himzések sorát egy 1721-ben ajándékozott másfél méter hosszú és félméter széles gyolcs kendő nyitja meg. Két végét ezüst fonállal és zöld selyemmel munkált teljesen egyenlő minta díszíti, melynek legmagasabbra felnyúló részlete alkotja a szegletek felől behajló két szép díszítmény szimmetriai tengelyét. E részlet két alkotó motívuma különben a XVIII. században gyakori.*) A külső körbefutó karaj sor, belül a karajokba helyezett részben egyszerű, részben ezüst fonállal kitöltött közőkkel, a belső pedig egy konvenczióanal, de leginkább a tulipánhoz hasonló virág, melynek kelyhéből azonban itt két mélyen recéződő levél alakul. E kettő közötti tompaszögű csúcsával a két levéltőre állított deltoid alakban hat kis kör helyezkedik el, míg alább, a szárról ismét a belső díszítményhez mindenben hasonló nő ki a terítő szélei felé. Rajta felül kis levelekkel ékesíteti gömbidomú gyümölcs ornamentum foglal helyet, melynek szárát újra zöld- és ezüstoffonals körök alkotják. Egyik ilyen gömbtől az ellenkező oldalra is díszítmény sarjazik ki. Az egész alatt pedig a terítő két végén az adományozás historikumát olvashatjuk.

Egyik végén: Ujszékelyi Pap Erzsébeth Adta Isten dicsői-tésére.

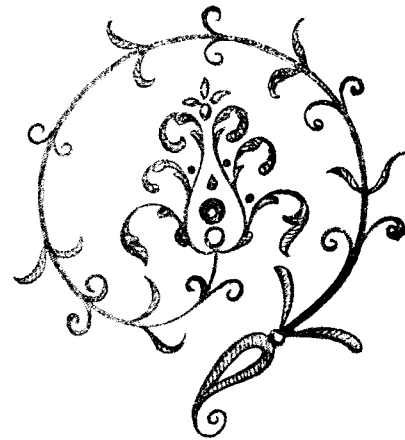
Másik végén: ANNO 1721.

Tizenhat évvel fiatalabb ennél egy szép patyolat terítő, melynek négy szegletét rózsaszín selyemmel és ezüstoffonallal készült művészi minta tölti be. Főmotívuma az előbbinek stilizált virágához hasonlít. Köralakban megcsavarodó száron áll, melyről a levelek és indák kellemes tarkaságban nőnek fel, s a terítő középvonalai irányában a szélekről egy-egy kisebb díszít-

mény nyulik be. A terítő belsején két egyközépű kör gyűrűjében itt is feliratot olvashatunk, mely így szól:

ISTEN DITSÓSÉGÉRE ATA TE. TORACZKAI
KALARA. ANNO DO: 1737. DIE 10. MAR.

Ezzel különben mintáinak elhelyezésére, sőt bizonyos határig díszítményeiben is még két terítő egyezik. Egyiket az előbbinek beosztásával, meggyszín selyemmel és aranyfonállal varrták gyolcsra s kereken is e két fonalból sodrott vékony zsinór szegi. Felirata nincs ugyan, de épsége és díszítményei világosan mutatják, hogy a XVIII. századból származik. Egyik legszebb munkájú és díszítésű darab, s aligha csalódunk, midőn fiatalabbnak hisszük az előbbinél, s keletkezését a XVIII. század közepe tájára tesszük. Ennél nem is lehet régebbi. Alig látszik a viselés rajta, míg nagyjában hasonlító társa jóval rongáltabb. Pedig ez csak 1782-ben készült.

SZEGLETMINTA 1782-ből

Vázlat után P. F.

Beosztása fővonaláiban egyezik az előbbi kettővel, de egyszerűbb. Csavarodó szárán nincsenek indák, csupán kis levelek és kacsok. Majdnem az egészet zöld selyemmel himezték s csak fődíszítményében csillan fel az aranyfonal. Patyolatja viseltes s a közepén egyszerű kis zöld körben áll az 1782. évszám. Alatta van az adományozó neve is, de ebből már csak az „Anna” látható tisztán. A vezetéknev egytagú szó volt. Betűi félig kibomlottak.

De még ennyi sincs a hátralevő két más munkán. Egyik fehér gyolcs-terítő, kereken aranyesipkével. Négy szegletén magyaros arany szkoliumos díszítmény pompázik, középvonalainak eredő pontjainál pedig egy-egy virágocska húzódik meg. Szintén a XVIII. századból való mű.

Ugyancsak az lehet végre az a kis patyolat kendő is, melynek két végén sárga és zöld selyemmel s ezüst fonállal apró „négyleveles varrása van. A kilencz közül a legegyszerűbb. A keleti mintát kivéve ez mutat a legkevesebb renaissance hatást, bár ennél sem lehet egészen tagadni. Mindenesetre jóval inkább mutatják azt a többiek. Mutatják azonban azt is, hogy az erdélyi himező háziipar milyen magas fokon állott, s mennyire átdolgozta a sokszor idegen mintákat.

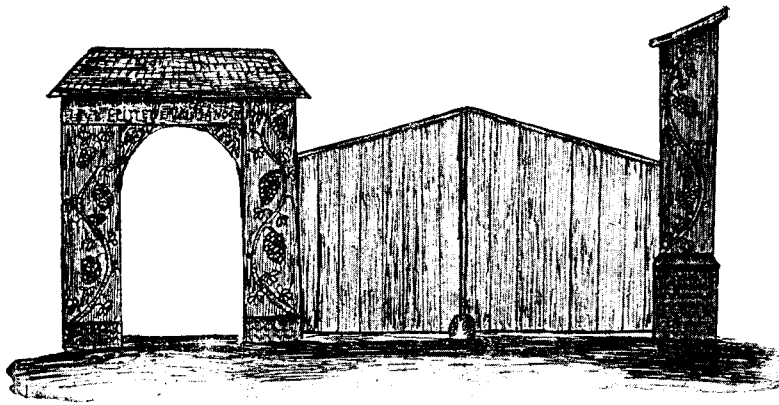

*) Miksházán és Nyárad-Szt.-Lászlón volt alkalmunk hasonlókat látni, s a díszítmény belső részletét még két sövényfalvi himzés ismétli.

NÉPRAJZI TARKASÁGOK.

Egy régi faragott kapú.

Marosvásárhely földmives utczái mind jobban veszítik eredeti jellegüket. Lakóik kiszorulnak a mezők felé, a hol közelebb érik szántóföldjeiket s helyükbe nyomul a polgárság. Künn aztán új utczák keletkeznek s benn a régieket lassanként megváltoztatják a beköltözők.

EGY RÉGI FARAGOTT KAPÚ M.-VÁSÁRHELYT.

Ilyen átalakuláson megy át most a Kör- és Szántó-utca. Különösen az utóbbi még ezelőtt tizenöt-husz évvel egészen a szántóvetőké volt. Akkor Kis-utczának hitták. Azóta nevet cserélt. Már alig harminc évvel ezelőtt volt még földmiveseké. Ma-holnap a neve is csak történeti elnevezés lesz.

A régi Baromvásár-utca ezeknél hamarabb átalakult. Egy-két házán látszik még ugyan, hogy nem nagy igények számára épült, de ma-holnap azok helyén is újak emelkednek. A régebbi épült házak között itt van egy vén fakapú Vizi Jánosné kapuja, a 28—30. sz. házak közös bejárója. Felirata a következő: 1848. ÉPITTE VÍZI JÁNOS. MÁJUS 8-KÁN. Több ötven évesnél. Nem művész keze faragta. Nem is nevezetesség. A kik előtte járnak el a legtöbb esetben nem is veszik észre ezira szőlőfaragványát. Legfőleg azt mondják rá: ma-holnap kidől. Pedig ezt a szép régi kaput, ha nem is művész, de a maga idejében híres ács faragta. Most már nem készítenek Vásárhelyen ilyen munkát. A ki ezt csinálta, az is rég meghalt. Csak a felesége él. Ott lakik az öreg asszony a czifra kapus telken. Egyedül van. Még a kapujánál is öregebb.

Az urát Vizi Jánosnak hívták. A neve ott a szemöldökfában. Akkor véste belé, mikor a kaput felállította, de a kapufél-fákra a kanyargós szőlőket még azelőtt faragta.

Mind rég volt ez. Azóta sokat változott a világ s a vén kapu megérte, hogy nemcsak az utczában, hanem az egész városban társ nélkül maradt. Ha volt még

ilyen magához hasonló faragott párja, az eltűnt, mint a régi lakosság.

Most már kezdi belepni a moha s a barnaság. Vénül, vénül. Szőlőfűrteiből is elromlik egy-egy szem, — mintha tulerezt volna.

Őszre jár számára. Még csak a levelei kell, hogy lehulljanak. Aztán csupaszon kaeskaringszónak görbe indái, mintha mindenik az idő egy-egy kérdőjele volna.

Tán azt sem éri meg, mikor az utczában az utolsó földmivesházat lebontják.

Kelemen Lajos

A juhbemérés vagy összefejés.

Tavaszkor kezdetével, többnyire május havában nagy népnappal összekötte tartják meg kivált az oláh juhtartó gazdák ezt a népszokást, a mikor ugyanis társaságba állva juhaikat nyaralni a havasra felhajtják. A társaság úgy alakul meg, hogy egy kitért helyre, a tanyára (isztna, juhakol) gyűlnek, mely a juhászok (bács) felügyelete alatt áll, ki megfelelő számú pásztorlegényt (pakulár) tart és a sajt készítését vezeti. Rendszeresen már hajnalban zeneszóval, hosszú menetben vonulnak fel családostól az érdekelt gazdák, a hegyoldal benépesül emberekkel.

Mindenki külön kosárba (vesszővel bekerített helyre) hajtja juhait. Külön edényekbe fejteti ki-kí magának a tejét. Az edényekbe, mielőtt fejni kezdenek, a gazdák pénzdarabokat, vagy aranygyűrűket tesznek, mert erre jobban gyűl a tej. Mikor a fejés készen van: kezdődik a mérés. Ez a napnak legjelentősebb ténye. Előre elkészített mérő fák (pálczikák) vannak. A nyitott, hordószerű edényt egyenes talajra állítják fel, bele töltögetik egy-egy gazda tejét s akkor a mérőrudat beállítják és egy késsel ott, a meddig a tej ért, rovátkot vágnak. A kinek a rovátka a legmagasabban van a méretpálcán: az a főgazda, ez dirigál ezentúl mindent; az övé az első tej, orda és túró. Mától kezdve mindenki azon arányban kapja a juhok hozamát, amint a mérőpálca mutatja: előbb a főgazda, azután a kinek a rovátka kö-

vetkezik sorban. — A megmért tejből oltót tesznek s kavargatás által hamarosan édes sajtot készítenek; ezt a megjelent szegény nép közt szétosztják. A főgazda boldogot, boldogtalant vendégl. A vendég, a meg nem szűnő szives kínálás közben, teletömi magát s már-már tulesap a jó kedv, mikor jó lóháton a lelkész. A juhokat előterelik a legelőről; ismét szorgalmas fejés kezdődik. (Csak férfiak fejnek; asszony még közel se mehet.) Fejésközben a pap imát mond, megáldja a jószágot s kéri Istent, hogy a nagy havasokon vésztlő, vihartól, vadállattól és minden bajtól óvja a hasznos állatokat. Megáldja a gazdákat, a jelenlevőket mindet; szenteltvizet hint szét, orgonavirágból és lombból készült csokorral s tömjénillattal füstöli be az egész megható mezei jelenetet. Ez alatt mindig tart az ügyes és gyors fejés. A mit az isteni tisztelet alatt fejnek: az a papé, fáradsága jutalmául; e czérra már minden gazda tejét összecöntik, ez az első összefejés, ezentúl így lesz késő őszig. A papot illető összefejett tejből azonnal édes sajt készül s a kántor felügyelete alatt jó csomó sajt kerül haza. — A mulatozás, az örvendő eszemizom tovább foly. Felzendül a havasi kürt; a nap lehanyatlak s kedves emlékekkel szétoszlik a nagy társaság.

Sok helyen a nép éppúgy, mint kimenetkor, hazajövetésközben pláne rogyásig tánczolva egész karaván módjára hullámszik hazafelé; a cigányzene hangjaira fáradhatatlanul forgatják egymást, nem ritkán apa a leányát, fiu az anyját, ha más párja nem akad, miért is a sokszor egy órai utat vig kurjongatások közt két-három annyi idő alatt teszik meg.

Felhívjuk olvasóink figyelmét e népszokás Erdély különböző vidékein divó változatainak megfigyelésére és leírására. A viszonylag legjobb czikk jutalmazására készek vagyunk egy értékes díszkönyvet kisorsolni.

Babonák.

Oláh vidékről.)

1. A k penészes kenyeret eszik, pénzt kap.
2. Tégy az asztalra egy csupor vizet, esni fog az eső.
3. Ha tavasszal a melegágyra egy fazék vizet teszünk, nem lesz fagy.
4. Mikor a menyasszony esküvőre megy a templomba, legyen nála pénz, tükör és méz s mikor a pap olvassa: „de az asszonynak félni kell az ő urától“, lépjen a menyasszony kétszer a vőlegény lábára, ekkor ő lesz az ur a háznál.
5. Ha valaki a háznál meghal, a hájból és körméből le kell vágni, hogy a szerencséje menjen vele.
6. Vizkereszt után harmadnapra nem szabad a hamut a tűzhelyről kivetni, mert különben a görény mind elhordja a tyukokat.
7. A szemetet nem kell a nappal szembe vinni, hogy meg ne vakuljon a ki viszi.
8. A kis pipék farkából vágj le s füstöld meg vele őket; nem döglének el.
9. Hogy a leány férjhez menjen, dug-

jon a tűzbe egy patkót s ki se vegye,
a míg férjhez nem megy.

10. Ha a disznónak fáj a lába, kösd
meg egy széknek a négy lábát s lökd
fel a hiuba, meggyógyul a disznó lába.

11. Karácsony első napján s husvét
első napján nem szabad seperni a szobá-
ban. Másodnap a szemetet a gyümölcsfák
alá kell vinni, mert akkor jó termés lesz.

12. Ha a lámpaüveg elpattan, szeren-
csétlenség lesz a háznál.

13. Ha a faluban halott van, nem sza-
bad az asszonyoknak se fenni, se varrni,
mert elzsibbad a kezök.

14. Hogy hamar megkeljen a kenyér,
dagasztás után azt kell mondani: „Úgy
jusson a kenyérnek eszébe a kelés, mint
a lányoknak a férjhezmenés.“

15. Ha visszasüt a nap, eső lesz.

16. Ha valakit meg mar a dühöskutya,
vágjon le egy csipet szőrt s azzal füstölje
meg magát.

17. Pénteken a szobában nem szabad
köpködni, mert akkor sok poszka lesz.

18. Leány meg ne öljön vagy egy bé-
kát, mert akkor nem fog a keze után
megkelni a kenyér.

19. Ha a macska elnyúlik a földön,
vendég jön.

(Magyar-Nádas.)

Dregán Anna

Csujogatások.

Tánc közben:

1. Egye meg a tyuk a meggyet,
Ne szeressünk ketten egyet. *)
2. Ej, de pogány kedvem van,
Két liter is bennem van.
3. Most van kedvem, majd nem lesz.
Ha az uram itthon lesz.
4. Ki az urát nem szereti,
Sárgarépát főzzen neki,
Este későn adja neki,
Hogy a nyavalya törje ki.
5. Ide nézz te figurára,
Nem az anyád csizmájára.
6. A szucsáki legények
Boeskorosak szegények.
A boeskort is úgy kötik,
Hogy az utczát megseprük,
7. Ninesen a eszímamba' ták,
Kivágták a leánykák.
8. Ninesen a eszímamba kéreg,
Megette a palaczkféreg.
9. Medvéstorok, keskeny árok,
Ott teremnek karesu lányok.
Karesu, karesu, mint a nádszál,
Hajlik, mint a rozmarintszál.
10. Felső uteza, keskeny árok,
Ott teremnek karesu lányok.
Karesu, mint a boroshordó.
Hajlik, mint a tölgyfabutykó.
11. Nagy gazda volt az apám,
Hej, sokat is hagyott rám!
Hat ökröknek kötélit
S három vasvilla nyelit.
12. Szénavágó szekereze,
Fából rakott kemencze.
13. Kerüld meg az osztovátát,
Szorítsd meg az oláh fátát.
14. Piros a kend lánya képe,
Lyukas a kend háza vége,
Adja nekem kend a lányát,
Mert én befedem a házát,
Vagy zsendelylyel, vagy deszkával,
Vagy a jó Isten átkával.

Kendesen minden verset cvvel végez-
nek: Ujuju!

15. Lapu, lapu, lapulj meg.
Kedves rózsám hajulj meg.
16. Te vagy a magasabb,
Ha meghajulsz, csókot kapsz.
17. Ne nézd rózsám, szennyes vagyok.
Mert én kovács legény vagyok.
Ne nézd az én szennyességem,
Mert az az én mesterségem.
18. Én nem bánom akárhogy iszengaz ég,
Az én búzám úgy sem veri el a jég.
19. Nekem még a pap sem papol.
A míg a sírba nem pakol,
Akkor is csak úgy papol.
Hogyha jó mélyen pakol.
20. Csik-Szereda, Madaras,
Ott a pap is fazakas.
21. Mezőségi leányoknak
Lopótökkel harangoznak.
22. Ez a leány túrót árul.
Piszkos a pendelye hátul.
23. Arra való az öreg,
Hajtson köszörükövet
Öreg apó régi jó.
Keréktűnek volna jó.
24. Táncoltsd meg Juliskát,
Ad az anyja pálinkát.
25. Komám asszony jó gazdasszony.
Tepsibe' süti a lepényt,
Úgy csalogatja a legényt.
Úgy csalogatja a legényt.
26. Nem kell nekem a kend lánya.
Három araszos a szája.
Elég volna nekem fele.
Felít egye meg a fene.
27. Nem fél a magyar a ráctól.
Tizenkettő háromszáztól.
28. Összeverem a bokám
S az palacsintapofám.
29. Huzd rá cigány, három a táncz,
Megadom a húrod árát.
Ne sajnáld a húrodat,
Kérugom a fogadat.
30. Három cigány a kuczkóba'
Gyönyörködik a bankóba'.
Ne gyönyörködj a bankóba',
Ad még, a ki azt adta.
31. Józü egy pipa dohány,
Ninesen náladnál szebb leány.
Illik a te szádra csók,
Mint a szegeletbe a pók.
32. Józü a túrós lepény,
Ninesen náladnál szebb legény.
33. Van már szűröm, boeskorom,
Én is megházasodom.
34. Czuki leveskor, ne suttoj,
Lázár Bori, ne pattogj.
35. Ki a zsidónak nem köszön.
Átlesik a küszöbön.
36. Elveszett a pinzelakat,
Már Szucsákba' bement a pap.
Hát a kántor hogy ne volna,
Mikor a paptól tanulja?
37. Sír az út előttem, bánkódik az ösvény,
Még az is azt mondja: áldjon meg az
Isten!
38. A hol én elmegyek, méga fák is sírnak,
Gyenge ágaikról a levelek hullnak.
Hulljatok levelek, sirassatok engem,
Az én édes anyám sírva keres engem.
39. Ez az uteza szegelet
Merre nyujtsak most kezet?
40. Ujuju!
Nagyhasu
41. Kicsi nekem az a pajta,
Kidugom a fejem rajta.
42. Kerüld meg a favágót,
Szorítsd meg a szolgálót.
43. Huzzad cigány hegedűs,
A te kezéd nem ezüst.
Sem nem ezüst, se nem réz,
Csak egy büdös cigánykéz.

44. Kerüld meg a kemenczét,
Csókold meg a menyeeskét.
45. Felmászott a nyúl a fára,
Piros esizma van a lábán.
Nem süt a nap a szemébe.
46. Rugd ki lébom, rugd ki most.
Nem parancsol senki most.
47. Káposztalé, fuszujka,
Úgy korog a hasamba'.
Csak a kenyér, szalonna
Nem dudol a hasamba'.
48. Káposztalé kiszíjjel,
Eredj Isten hírvél.
49. Két korondi, egy csíki,
Két kisasszony, egy úrfi.
Aló, Isten hírvél!
50. Mintsem veled tánczolnék,
Inkább vízbe ugranék.
51. Ha szememet rád vetem,
Minden búmat elfelejtem.
52. Ég a gyertya, ha meggyújtják,
Tánczol a lány, ha meghijják.
53. Itt török a magyarot,
Amott pedig a diót.
Itt forgatják a leányt,
Amott pedig az anyját.
54. Úgy szeretem a barnát,
Mint a bürüzü almát.
55. Húzzad cigány, disznót adok,
Nem túrja fel az udvarod.
56. Úgy tánczolok Vistába',
Mint a liszt a szitába'.
57. Kolozsvári leányok,
Sárga szipóbe járnok.
Sárga czipő, fakilnes,
Az asztalon málé sínes.
Mikor a menyasszonyt viszik a tem-
plomba s mikor a templomból mennek
haza:
58. Tiszteletes udvarán
Szaporodjék a bárány.
59. A szucsáki határon
Nem volt eső a nyáron.
Aprón maradt a kender,
Csepüből lett a pendely.
60. Kicsi esupor, új lábos,
Misi Berezi új házós. *)
61. Kicsi esupor, cserezsnye,
Pap Róza már meneske.
62. Aranybárány, aranykós,
Szép menyasszonyt hoztunk most.
63. A menyasszony szép virág,
Koszoruja gyöngyvirág.
Ki azt mondja: az anyém,
Boldog az a vőlegény.
64. Ez az uteza végig gyepes,
Itt lakik a tiszteletes.
65. Azért jártunk ilyen messze,
Anikónak szép a neve,
Szép a szája, szép a szeme,
Szép a magaviselete.
66. Le az utezán, le-le-le!
Piros alma levele.
Szakasztottam belőle,
Itt van a kebelembé'.
67. Túrót eszünk, nem ordát,
Asszonyt viszünk, nem leányt.
68. Azért vagyok olyan vig,
Mert a vőlegényünk szip.
A menyasszonyunk esinos,
A ruhája csillagos.
69. Azért vagyok olyan vig,
Hogy a menyasszonyunk szép.
A vőlegény hasonló,
Mint a fogatlan sarló.
(Szucsák.)

Versényi György.

*) Folytatják is:
Akármennyi az irigye,
Pap Róza a felesége.